

مطالعه تحولات کالبدی محلات تاریخی با رویکرد محرمیت (مورد مطالعه: محله تاریخی عزب دفتریلر تبریز)

پریسا هاشم پور^{۱*} و ثنا یزدانی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۲/۱۶ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۶/۰۵

چکیده

اخلاق به عنوان یکی از معیارها و شاخصه‌های شناخت ابعاد وجودی انسان، از دیرباز همواره مورد تأیید ادیان به خصوص دین مبین اسلام بوده و تأثیر زیادی بر جنبه‌های مختلف زندگی انسان همچون ساختار معماری و شهرسازی داشته است. "محرمیت" و حریم خصوصی نیز طبق آموزه‌های دین اسلام به عنوان یک مفهوم اجتماعی، ارزش کلیدی اخلاقی و زیربنای توجه به شأن و منزلت انسانی است. بنابر آنچه بیان شد هدف از نگاشتن پژوهش حاضر تحلیل و بررسی کالبدی محلات مسکونی، ساختار، اجزا و فضاهای این محلات با معیار اخلاق اسلامی با تأکید بر رویکرد "محرمیت" بوده است. این پژوهش از نوع موضوع محور و توسعه‌ای بوده و روش تحقیق به کاررفته در آن کیفی و متکی بر روش‌های غیر آماری است. در طی فرایند پژوهش، در مرحله اول بر اساس رویکرد توصیفی-تحلیلی، مطالعات نظری و شناسایی شاخصه‌های محرمیت صورت پذیرفته و در مرحله دوم به بررسی تحولات کالبدی زیر محله تاریخی عزب دفتریلر شهر تبریز بر اساس رویکرد تفسیری و تجزیه و تحلیل کیفی داده‌ها پرداخته شده است. نتایج نشان می‌دهد با وجود اهمیت محرمیت و حریم خصوصی از دیرباز در نزد ایرانیان، هجوم مدرنیته و تکنولوژی از طریق تغییر کالبد فضای زیستی انسان‌ها به خصوص در داخل ابنیه مسکونی، تا حدودی به مخدوش شدن (نه کتمان کامل) این اصل به خصوص در "بعد کالبدی" منجر شده است، اما همچنان تلاش‌هایی برای بازآفرینی این مفهوم از سوی ساکنان در کالبد جدید قابل مشاهده است، به گونه‌ای که می‌توان گفت ساختار اصلی محله بعد از گذشت زمان همچنان در پی حفظ حریم‌ها به خصوص حریم ابنیه مسکونی و عرصه‌های سکونتی در "بعد عملکردی" بوده است.

کلیدواژه‌ها: ابنیه مسکونی، اخلاق اسلامی، تحولات کالبدی، محرمیت، محلات مسکونی.

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه هنر اسلامی تبریز، آذربایجان شرقی، ایران. (نویسنده مسئول) p.hashempour@tabriziau.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، آذربایجان شرقی، ایران. sana.yazdani71@gmail.com

مقاله مستخرج از پایان نامه کارشناسی ارشد است.

مقدمه و بیان مسئله

فضاهای معماری و شهری پدیده‌های کالبدی‌اند که بسیاری از خصوصیات فرهنگی، اجتماعی و تمدنی یک جامعه را بازتاب می‌دهند (سلطان زاده، ۱۳۷۶). اصول خاص معماری و شهرسازی کشور ایران نیز از دیرباز ارتباط تنگاتنگی با فرهنگ و اعتقادات مردم این مرز و بوم دارد. اصل "محرمیت"، به عنوان یکی از همین اصول حاکم بر تمامی شئون زندگی، مفهومی اجتماعی و ارزش کلیدی در اخلاق انسانی و اسلامی، به زیبایی در معماری و شهرسازی سنتی ایران کالبد یافته و در سازماندهی فضایی و نحوه قرارگیری عملکردهای گوناگون آثار و نتایج عمیقی داشته است. از طرفی معماری و شهرسازی اسلامی باید به گونه‌ای باشد که علاوه بر پاسخگویی به نیازهای مادی انسان‌ها در درجه بالایی پاسخگوی نیازهای معنوی آن‌ها نیز باشد؛ و این ایدئولوژی باید در تمام اجزا و ریزفضاهای یک شهر اسلامی، همانند محلات مسکونی متجلی شود. از آنجایی که واژه سکونت به معنای اقامت کردن و ماندن با آرامش است، آن را از ماندن و شب را به صبح رساندن صرف جدا می‌کند (هاشم‌پور و کی‌نژاد، ۱۳۹۱: ۱۵) بنابراین می‌توان گفت محلات مسکونی، به عنوان یکی از اجزای اصلی و کالبدی شهر اسلامی، باید دارای معیارهایی باشند که ساکنان را از فشارها و محدودیت‌های جامعه به دور نگاه داشته و به کمک اجزا و فضاهایشان مکانی امن و آرام برای ساکنان ایجاد کنند. پیروی از اصول و الگوهای اخلاق اسلامی و بازتاب آن‌ها در معماری و شهرسازی، همانند "محرمیت" این قابلیت را در کالبد فضایی محلات مسکونی گذشته ایجاد کرده است. از طرفی هویت اصیل بافت مسکونی و محلات شهرهای کهن ایران (همانند محله عزب دفتریلر تبریز به عنوان نمونه مورد مطالعه پژوهش)، که ریشه در فرهنگ و مذهب ایرانیان دارد؛ امروزه همزمان با حرکت مدرنیسم در غرب با تحولاتی روبرو شده است (پورجعفر، و تقوایی، ۱۳۸۱: ۱۱)، این تحولات خواسته و ناخواسته در کنار ساخت‌وسازهای مدرن، بدون وجود یک الگوی شیوه‌مند برای طراحی در حریم محلات بافت‌های تاریخی به مرور زمان موجب مشکلات بسیاری به‌طور خاص مرتبط با ابعاد کالبدی و ریخت‌شناسی شده که انعکاس این مشکلات، تحولات اجتماعی- فرهنگی، آسیب‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی و پیامدهای نه‌چندان مطلوبی از قبیل مهاجرت ساکنان بومی، جایگزینی اقشار کم درآمد، کاهش تجانس و همگونی فرهنگی، ضعف در نظام همسایگی و همبستگی اجتماعی به دلیل افت هویت و اصالت، و افول ارزش‌ها، خاطرات جمعی، و حس تعلق خاطر افراد در این بافت‌ها (به نقل از خلیل‌آباد، و

درخشانی، ۱۳۹۳: ۳) را به دنبال داشته که این امر نیز موجب فراموشی کهن الگوهای معماری ایرانی، نشئت گرفته از فرهنگ ناب اسلامی گشته است.

طبق آنچه پیرامون ضرورت احیای اصول اخلاق اسلامی در ساختار فضایی معماری و شهرسازی عصر حاضر گذشت، هدف از پژوهش حاضر بررسی مفهوم "محرمیت" در کالبد امروزی محله تاریخی عزب دفتریلر تبریز است. با توجه به عنوان، ضرورت و اهداف موضوع تحقیق، آنچه اهمیت می‌یابد پاسخ به سؤالات زیر است:

۱. مفهوم محرمیت، ابعاد، شاخصه‌ها و نحوه تجلی آن در معماری محلات مسکونی و تاریخی اسلامی - ایرانی به چه ترتیب بوده است؟
۲. تحولات کالبدی محله تاریخی عزب دفتریلر تبریز، در عصر حاضر بر اساس معیارها و شاخصه‌های محرمیت به چه ترتیب بوده است؟

پیشینه پژوهش

محرمیت، سلسله‌مراتب و خلوت از جمله اصولی‌اند که در آیات قرآن کریم و احادیث اسلامی بر آنها تأکید شده است و اسلام این نکته را که حریم خصوصی هر فرد بایستی از تعدی و تجاوز مصون باشد، به رسمیت می‌شناسد (مرتضی، ۱۳۸۷: ۱۳۵). در این میان برخی محققان معماری و شهرسازی ایرانی نیز در آثار و تألیفات خویش، محرمیت را به عنوان مؤلفه‌ای فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی تفسیر نموده و تجلی آن را در فضاهای معماری و شهری مطالعه کرده‌اند. مؤمنی و ناصری (۱۳۹۴) محرمیت را به عنوان یکی از اصولی‌ترین ویژگی‌های معماری اسلامی دانسته و به بررسی ابزارها و روش‌های ایجاد محرمیت در خانه زینت‌الملک شیراز پرداخته‌اند. در این پژوهش با بررسی آیات و احادیث اسلامی و تطبیق آن با مصداق‌های محرمیت‌ساز در معماری خانه زینت‌الملک، این نتیجه حاصل شده که اصل محرمیت در کالبد بنا به صورت دیداری و شنیداری نمود یافته و از طریق چهار ابزار درونگرایی، تناسب، سلسله‌مراتب و مکان‌یابی ایجاد شده است. زرج آباد، تقوی، و مسعودی (۱۳۹۳) نیز درونگرایی و محرمیت را به عنوان دو اصل اساسی معماری ایرانی- اسلامی و مؤثر بر شکل‌گیری سازمان فضایی شهرها و بناها در خانه‌های تاریخی بیرجند به عنوان نمونه موردی پژوهش، مطالعه کرده و تأمین لایه‌های محرمیت سه‌گانه عمومی، خصوصی و نیمه‌عمومی را نتیجه گرفته‌اند. علیزاده، و همکاران (۱۳۹۳) مفهوم محرمیت و فضا را در شهرهای اسلامی

مطالعه کرده‌اند. نتیجه حاکی از آن است که هسته نیروهای شکل‌دهنده شهرهای اسلامی، بر مبنای مفهوم محرمیت و قوانین ساختاری آن می‌باشد که از قانون اسلامی نشئت گرفته است. ولی‌زاده اوغانی (۱۳۹۲) به بررسی اصول و اندیشه‌های اخلاقی در ساختار فضایی خانه‌های سنتی ایران اسلامی از بعد محرمیت و حریم خصوصی پرداخته است. در نتیجه این پژوهش می‌توان گفت خانه سنتی در یک کلام، تجلی اخلاق است و مکانی است که در آن ارزش‌های مورد احترام جامعه مسلمان تجلی و نمود یافته‌اند. برای مثال می‌توان نحوه نمود و تجلی محرمیت را در ابعاد مختلف ساختار فضایی همچون ورودی، هشتی، حیاط و اتاق‌ها دید. منصوری (۱۳۹۰) محرمیت و حجاب را در بافت قدیم شیراز بررسی کرده و مطالب آن مدعی است درونگرایی و حجاب که سالیان دراز در ساخت مسکن در این دیار نمود داشته، اکنون کنار گذاشته شده‌اند. معماریان و همکاران (۱۳۸۹) به تحلیل منطقی موضوع حریم در فرهنگ اسلامی و تأثیر آن بر شکل‌گیری خانه‌های محلات مسلمان‌نشین زرتشتیان و یهودیان کرمان پرداخته‌اند و نتایج پژوهش حکایت از پیشی گرفتن فرهنگ اسلامی به عنوان فرهنگ حاکم (در اصولی همچون حفظ حریم)، نسبت به رسوم دینی زرتشتی و یهودی داشته است. طغراجرودی و علی‌آبادی (۱۳۸۹) نیز با بهره‌گیری از روش تحقیق تحلیلی - منطقی علم فقه و روش صدور آن را شرح داده و نتیجه گرفته‌اند یکی از مهم‌ترین اصولی که نظام معماری سکونت‌گاه انسان سنتی را بنا نهاد، ناشی از رعایت دستورات شریعت همچون قاعده فقه "لاضرر" است که در حفظ حریم بصری شهروندان تأثیر مهمی دارد.

محرمیت و حریم خصوصی در منابع غربی نیز مطالعه شده است، به اعتقاد راپاپورت^۱ مفهوم محرمیت همیشه بیشتر یا کاملاً به وسیله فرهنگ تعیین می‌شود و اثر زیادی بر شکل خانه دارد (راپاپورت، ۱۳۸۸: ۲۰۳). از کتاب‌های مرجع مطالعات شهری، دایره المعارف مطالعات شهری اثر هاجیسون^۲ (۲۰۱۰) در بخش مربوط به روانشناسی محیطی، به مفاهیم محرمیت و قلمرویی پرداخته است، هرچند که در این بخش محرمیت با مفهوم قلمرویی همراه شده و به عنوان یک مفهوم خاص با توضیح مجزا تعریف نشده است. شوومن^۳ (۱۹۸۴) در مطالعه ابعاد فلسفی حریم خصوصی، مابین محرمیت به عنوان ارزش اخلاقی در زندگی شخصی و محرمیت به عنوان ابزاری برای حفظ روابط انسانی تفاوت قائل شده است. نیول^{۱۵}

1. Amos Rapoport
2. Ray Hutchison
3. Ferdinand D. Schoeman

(۱۹۸۸) در مقایسه‌ای میان فرهنگی از تعاریف محرمیت را می‌توان شرایط موقت و نیز جدایی داوطلبانه از قلمرو عمومی تعریف نمود، این عبارت با واژه انزوا پیوند داشته و با مفاهیم اشتراکی، اجتماعی و دیدگاه اسلامی در تضاد است. فقدان مرجع مستقیم در زمینه مطالعات مربوط به محرمیت و یا تناقض‌های تعاریف مربوط به غرب با دیدگاه اسلامی، به تداخل حوزه‌های خصوصی و عمومی در فرهنگ غرب مربوط می‌شود که از قرن هجدهم به بعد تغییر کرده است.

چارچوب نظری

* مفهوم‌شناسی محرمیت به عنوان نمودی از اخلاق اسلامی

واژه "محرمیت" در نگاهی کلی و فارغ از منابع و آموزه‌های اسلامی در فرهنگ لغت مریام وبستر^۱ (۲۰۰۹) به عنوان کیفیت یا حالتی از وجود/بودن در نظر گرفته می‌شود که از همراهی با جمع یا مشاهده‌شدن بر حذر است؛ یعنی آزاد از دخول سرزده و بدون اجازه و مکان انزوا، اما به درستی مشخص نشده که آیا این توصیف مربوط به افراد است یا اشیا. فرهنگ لغات آکسفورد (۲۰۰۹) محرمیت را حالت یا شرایطی از بودن/وجود تنها، بدون مزاحمت یا آزاد از هرگونه توجه و نگاه عمومی در چارچوب موضوعیت حق و انتخاب تعریف می‌کند؛ یعنی آزادی از مداخله و دخول بدون اجازه. برای برخی افراد نیز، محرمیت به حقی به منظور جلوگیری از تماس یا همجواری توسط افراد دیگر بدون رضایت تبدیل شده است (کامینسکی^۲، ۲۰۰۳ نقل در گوردن^۳، ۲۰۰۴). به تناسب پیش‌برد پژوهش لزوم بررسی دقیق‌تر این مفهوم در فرهنگ اسلامی مطرح می‌شود. محرمیت یکی از مؤلفه‌های اخلاق اسلامی است که بسیاری از اندیشمندان اسلامی در کتاب‌های اخلاق خود با واژه‌هایی همچون عفت و حیا، حجاب، محرمیت و حریم خصوصی به آن اشاره کرده‌اند (انصاریان ۱۳۸۲: ۱۰۶، مطهری ۱۳۶۷: ۲۸۶، خمینی ۱۳۷۸: ۱۳). واژه محرمیت از کلمه حرم می‌آید و به معنای پیرامون، مرز و قلمرویی است که دفاع و حمایت از آن واجب است (عمید، ۱۳۶۵: ۹۳۹) و در لغت‌نامه دهخدا (۱۳۷۷) نیز به معنای محرم بودن، محرمی، رازداری و خویشی آمده است. در قرآن

1. Merriam-Webster
2. Kaminsky
3. Gordon

کریم در موضوعات و موارد بسیاری واژه‌های "حرام" و "حريم" آورده شده است، این حریم‌ها و مجموع آنکه توسط آن‌ها محافظت می‌شود همگی از "طیبات" اند و طیبات عبارت‌اند از آنکه هماهنگ با فطرت الهی انسان است. لذا مطابق با تعلیمات اسلامی، انجام طیبات (همانند رعایت حریم‌ها) انسان را در مسیر رشد قرار داده و پرداختن به خباثت او را از مسیر کامل دور می‌کند (علیزاده و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۸). در ادامه به صورت جامع‌تر به مفهوم محرمیت از منظر اندیشه اسلامی، آیات قرآن کریم و روایات بزرگان دین پرداخته خواهد شد (جدول ۱).

جدول ۱: مفهوم شناسی محرمیت از منظر اندیشه اسلامی منبع: نگارندگان	
آیات و روایات (قرآن کریم و بزرگان دین اسلام)	تفسیر و توضیحات آیات و روایات از زبان بزرگان دین
۱. آیه ۲۷ و ۲۸ سوره نور	ارزشمند دانستن حریم خانه توسط خداوند و تأکید بر محرمیت آن/ اشاره به چگونگی ورود به خانه و اذن ورود به آن (مکارم شیرازی، ۱۳۶۱)
۲. آیه ۳۱ سوره نور	ارائه نکات و رهنمودهایی در مورد محارم‌انگاشی در رابطه با حفظ حریم زن به عنوان کلید حیا و عفاف در جامعه اسلامی/ تأکید بر محرمیت بصری و شنیداری
۳. آیه ۵۸، ۶۰ سوره نور	ایجاد حریم خصوصی اتاق‌های خواب و جناسازی آنها از دیگر فضاهای خانه/ ضرورت جناسازی فضای خواب فرزندان دختر و پسر (مرتضی، ۱۳۸۷: ۱۲۶)
۴. آیه ۲۳ و ۲۴ سوره اسراء	نکات و رهنمودهایی در مورد محارم و آداب و رفتار و گفتاری افرادی که در یک منزل با هم سکونت میکنند که در طراحی فضاهای درونی خانه باید مورد توجه جدی قرار گیرند/ محرمیت در فضاهای اختصاصی تمامی افراد ساکن یک خانه (سیفیان، ۱۳۸۶: ۱۲)
۵. آیه ۱۰ سوره حجرات	تأکید بر جنبه‌های اجتماعی برادری/ ارتباط با مسلمین و حفظ حریم جمعی و اجتماعی
۶. آیه ۱۲ سوره حجرات	اشاره بر وجود حریم و به وجود آمدن نوعی درون‌گرایی در ابنیه/ ممنوعیت تجسس/ تأکید بر محرمیت شنیداری
۷. آیه ۵۹ سوره احزاب	حفظ حریم زن به عنوان کلید حیا و عفاف در جامعه اسلامی/ ضرورت جناسازی فضاهای داخلی خانه و در نظر گرفتن فضاهایی برای زنان/ ضرورت تفکیک اندرونی و بیرونی
۸. آیه ۱۸۹ سوره بقره	تأکید بر آداب ورود به خانه/ تأکید بر اهمیت حریم خصوصی خانه
۹. پیامبر اکرم (ص): برای ورود به خانه باید ۳ مرتبه اجازه بگیرد؛ اگر به شما اجازه ورود به خانه را داده شد وارد شوید، در غیر این صورت بازگردید	تأکید بر آداب ورود به خانه/ تأکید بر اهمیت حریم خصوصی خانه/ ضرورت جناسازی فضاهای داخلی خانه و در نظر گرفتن فضاهایی برای زنان/ اهمیت اذن/ محرمیت در فضاهای اختصاصی تمامی افراد ساکن یک خانه
۱۰. پیامبر اکرم (ص): هر کس به مکالمات دیگران در حالی که آن‌ها مایل نیستند گوش فرا دهد در روز قیامت به گوش وی سرب گذاشته ریخته میشود.	ممنوعیت استراق‌بسم/ تأکید بر محرمیت شنیداری
۱۱. پیامبر اکرم (ص): اگر فردی بدون اجازه حتی به خانه شما دزدانه بنگرد، پس بر او سنگ زنی، اگر چشمانش با این سنگ صدمه ببیند، شما گناهکار محسوب نخواهید شد.	تأکید بر اهمیت حریم خصوصی خانه/ حفظ حریم همسایه و هم‌محله‌ای‌ها/ اشاره بر اصول احداث ابنیه در راستای عدم اشتراکات به یکدیگر (مرتضی، ۱۳۸۷: ۵۲۱) / تأکید بر محرمیت بصری
۱۲. پیامبر اکرم (ص): بستر خواب پسر بچه یا پسر بچه و دختر بچه با دختر بچه و دختر بچه با دختر بچه در سن ده سالگی باید از هم جدا شود (هماء، ۱۳۶۱: ۳۸)	نکات و رهنمودهایی در مورد محارم و آداب و رفتار و گفتاری افرادی که در یک منزل با هم سکونت میکنند که در طراحی فضاهای درونی خانه باید مورد توجه جدی قرار گیرند/ محرمیت در فضاهای اختصاصی تمامی افراد ساکن یک خانه (سیفیان، ۱۳۸۶: ۱۲) / تفکیک فضای خواب، پسر و دختر، تفکیک فضای خواب فرزندان و پدر و مادر (نقیس، ۱۳۹۰: ۲۶۰)
۱۳. امام باقر (ع): باید بستر خواب پسر بچه ده ساله را از زنها جدا کنید (نوری طبرسی، ۱۳۷۲: ۲۲۳)	
۱۴. امام جعفر صادق (ع): بستر خواب کودکان در شش سالگی از هم جدا میشود (نوری طبرسی، ۱۳۷۲: ۲۲۳)	
۱۵. امیرالمؤمنین (ع): در پرده‌ی حجاب نگاهشان دار تا نامحرمان را ننگرند؛ زیرا که سخت‌گیری در پوشش، عامل سلامت و استواری آنان است (نهج البلاغه، ترجمه دشته، نامه ۳)	ارائه نکات و رهنمودهایی در مورد محارم‌انگاشی در رابطه با حفظ حریم زن به عنوان کلید حیا و عفاف در جامعه اسلامی/ تأکید بر محرمیت بصری و شنیداری/ حجاب باید درون خانه برقرار باشد و اینکه از جای دادن زنان در بخش‌هایی از خانه (بالا-خانه‌های مشرف به بیرون) نهی شده است (شیخ صدوق، ۱۳۷۶: حدیث ۱۰۸۹)
۱۶. امام صادق (ع): کسی که بر اسرار درونی همسایه اش سر کشد و در سدد اطلاع از وضع درونی خانه او برآید؛ پرده‌هایش دریده شود (غزوالحکم، باب همسایگی)	تأکید بر اهمیت حریم خصوصی خانه/ حفظ حریم همسایه و هم‌محله‌ای‌ها/ تأکید بر محرمیت بصری و شنیداری
۱۷. ابن‌القاسم، فقیه فرقه مالکی: درب خانه فرد مسلمان ناپستی روبرو یا مجاور درب خانه همسایه اش باشد، علت آن امر شاید بیم همسایگان از دیدار وی در جلوی درب خانه باشد که می‌تواند منجر به کنجکاوگی بی‌سود در مورد خانه ایشان گردد. این امر به زیان رولیمت همسایگی است.	تأکید بر اهمیت حریم خصوصی خانه/ حفظ حریم همسایه و هم‌محله‌ای‌ها/ تأکید بر محرمیت بصری/ عدم قرار گیری درب ابنیه در مقابل یکدیگر/ استفاده از تمهیداتی در راستای محدود کردن دید به داخل ابنیه خصوصی

** محرمیت در فضای شهری و معماری محلات مسکونی

ارجاع مستقیم به مفهوم محرمیت در نظریه شهری فرهنگ غربی تا به امروز نادیده گرفته شده است (هوشمند و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۷). مطالعات شهری فرهنگ غرب عمدتاً به جای اشاره مستقیم به محرمیت، به مفاهیم قلمروییایی و فضای شخصی تأکید کرده است؛ دو شیوه‌ای که در آن افراد انواع مختلفی از آستانه‌ها/ محدوده‌ها را در محیط برای تنظیم تعامل خود با دیگران ایجاد می‌کنند (بل، ۲۰۰۰:

(۲۵۳). در مقابل، در بافت شهری فرهنگ شرق، به ویژه خاورمیانه، محرمیت به دلیل ماهیت زندگی که در فرهنگ و شرع اسلامی نهادینه شده، موضوع مهم اسلامی است (هوشمند و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۷). در کشور ایران نیز، معماری سنتی ترکیبی از فرهنگ ایرانی - اسلامی بوده و طوری شکل گرفته است که افزون بر نیازهای مادی به نیازهای معنوی ساکنان آن نیز توجه کامل داشته باشد، آنگونه که یکی از باشکوه‌ترین مشخصه‌های معماری سنتی ایران، پایبندی معمار به اصول و اعتقادات اخلاقی‌اش به شمار می‌رفته است. "محرمیت" به عنوان یکی از نمودهای اخلاق اسلامی در معماری سنتی ایران، دربرگیرنده حق همسایه و حقوق دیگران، حریم خصوصی و درون‌گرایی بوده و مفاهیمی از قبیل آسوده‌خاطر بودن افراد در مکان معماری از لحاظ ارزشی و مذهبی و ایجاد محیطی آرام و به دور از هیاهوی بیرون برای آرامش خاطر ساکنان را تأمین می‌کند (ولی‌زاده اوغانی، ۱۳۹۱). می‌توان عنوان داشت مراد از محرمیت در فضای معماری و شهرسازی، کالبد دادن به فضا به گونه‌ای است که دارای حریم کالبدی، عملکردی، معنایی و فرهنگی اجتماعی باشد؛ بنابراین می‌توان مفهوم محرمیت را به عنوان عامل بنیادین کنترل سازمان کالبدی شهر در فرهنگ اسلامی به حساب آورد (علیزاده و دیگران، ۱۳۹۳: ۶۸) اهمیت این مفهوم به گونه‌ای بوده که نقش آن همانند فرمولی اساسی در کنترل سازمان کالبدی شهر اسلامی شناخته شده و باعث شده است فرایند توسعه شهر از درون به برون عینیت پیدا کرده و "اصل سلسله مراتب فضایی" و رعایت عرصه‌ها از عمومی به خصوصی به خصلت اساسی شهر اسلامی تبدیل شود (مونتگیوین^۱، ۱۹۸۳؛ ابولقد^۲، ۱۹۸۳؛ مدنی‌پور، ۱۹۹۸؛ معماریان و براون، ۲۰۰۳؛ استورات، ۲۰۰۱). به طوری که در یک محله مسکونی علاوه بر وجود عرصه‌های عمومی همانند گذرهای اصلی، فضاها عمومی همچون بازار و مسجد و ... و وجود عرصه‌های خصوصی همانند ابنیه مسکونی، عرصه‌های نیمه‌عمومی و نیمه‌خصوصی به عنوان یک لایه میانی و عرصه انتقالی مابین دو لایه اصلی عمومی و خصوصی وجود داشته‌اند. علت اصلی این عرصه‌بندی و سلسله‌مراتب آموزه‌های اسلام در مورد آستانه‌های تعاملی و کنترل روابط اجتماعی بین زن و مرد است. از نظر قرآن کریم، خانه "حرم" خانواده و قلمروی حکمرانی زن است که مرد در آن قلمرو مهمانی بیش نیست. بدین گونه زندگی خانوادگی از حیات مشترک اجتماعی جدا و سوا گشته، و فقط بالای آن به سوی آسمان باز است و آسمان در پایین، در چشمه آب حیات انعکاس می‌یابد (بورکهارت، ۱۳۶۹: ۱۴۸). در ادامه با تنظیم جدول ۲ به نحوه تأثیرگذاری "محرمیت" در قالب "اصل سلسله‌مراتب فضایی" در نظام و ساختار کلی محلات مسکونی پرداخته و ساختار فضایی را از عمومی‌ترین حالت به خصوصی‌ترین حالت در یک محله چیده‌ایم. پس از تفکیک عرصه‌ها در محلات مسکونی اسلامی، به نحوه تجلی

1. Monteguín
2. Abu-Lughod

محرمیت در هریک از اجزای کالبدی و ساختار فضایی این محلات بر اساس اصول اندیشه اسلامی، آیات قرآن کریم و نیز آموزه‌های بزرگان دین پرداخته خواهد شد (جدول ۳) تا بر این اساس شاخصه‌های مطلوب محرمیت در هریک از ریز فضاها محلات ایدئال شهر اسلامی مشخص شوند.

جدول ۲: اصل سلسه مراتب فضایی در محلات مسکونی سنتی از عمومی‌ترین حالت به خصوصی‌ترین حالت	
منبع: نگارنده + (علیزاده و دیگران، ۱۳۹۳) (سیفیان و محمودی، ۱۳۸۶) (ولیزاده اوغانی، ۱۳۹۳) (عباس زادگان و قناویز چیان، ۱۳۸۷)	
عرصه	ساختار فضایی
عرصه عمومی	۱ عمومی ۱ دروازه و حصار محله
	۲ عمومی ۲ معبر و گذر اصلی محله (انشعابی از راسته بازار شهر به سمت داخل محله و مکان‌های عمومی محله)
	۳ عمومی ۳ مکان‌های عمومی همانند:
	۱. مسجد محله ۳. حمام ۵. کاروانسرا ۲. مدرسه ۴. آب انبار و سقاخانه ۶. قهوه‌خانه، زورخانه نانوايي
عرصه عمومی نیمه	۴ عمومی ۴ مرکز محله و میدانگاه اصلی محله
	نیمه عمومی ۱ معابر و گذرهای فرعی داخل محله ای (انشعاباتی از گذر اصلی به سمت ابنیه مسکونی)
عرصه عمومی نیمه خصوصی	نیمه عمومی ۲ گره‌ها و گشادگی‌های داخل بافت محله
	نیمه خصوصی ۱ معابر و گذرهای جزئی تر و کوچک‌تر بن بست، و مشترک بین چند واحد مسکونی (فضای اصلی تعامل اجتماعی زنان و کودکان)
	نیمه خصوصی ۲ نمای خارجی ابنیه یا جداره گذرهای فرعی
عرصه خصوصی	نیمه خصوصی ۳ نیمه هشتی کوچکی قبل از در ورودی خانه
	خصوصی ۱ ورودی خانه
	خصوصی ۲ هشتی
	خصوصی ۳ دالان زاویه دار به منظور انحراف دید ناظر به داخل خانه مسکونی
	خصوصی ۴ میانسرا حیاط اصلی و عمومی (مختص زن و مرد و کودک و مهمان)
	خصوصی ۵ حیاط اندرونی (مختص زن و کودک)
	خصوصی ۶ اندرونی: مهمان‌خانه (مختص مهمان)
	خصوصی ۷ اندرونی: نشیمن، زمستان نشین، تابستان نشین (مختص زن و مرد و کودک)
خصوصی ۸ اندرونی: اتاق‌ها و فضای استراحت (خصوصی هر فرد)	

جدول ۳: نحوه تجلی محرمیت در اجزای کالبدی محلات مسکونی سنتی در شهر اصفهان			
منبع: نگارنده	نحوه نمود و تجلی محرمیت	شاخصه محرمیت	مثال و نمونه موردی
۱. دروازه و حصار محله	وجود پیوستگی و محصوریت بصری در محدوده خارجی محلات و عدم وجود فواصل متعدد بین بدنه بناها، اختلاف فاش بین نماها و عدم ایجاد شکاف توسط عرض گذرهای و معابر متعدد در نتیجه حفظ حریم محله و ایجاد محرمیت و نیز حس تعلق در ساکنین یک محله (استنبرن، وصدری، و فیضی شمار، ۱۳۹۰: ۸۰۳ و ۸۰۴) (جدول ۱-ردیف ۵)	سلسله مراتب دسترسی رابطه احسالی (حس تعلق به فضا) هویت فرهنگی آمایش فیزیکی خوانایی و احساس امنیت	وجود پیوستگی و محصوریت در بافت مسکونی محلات - بافت تاریخی یزد
۲. برخی از محلات دروازه‌های کوچکی داشتند که این دروازه پس از آخرین عبادت در شب بسته و پیش از آخرین عبادت در روز باز می‌شد تا از ورود و خروج افراد غیربه که ساکن آن محل نیستند در مواقع غیر ضروری جلوگیری شود (خداپی، و تقوی، ۱۳۹۰: ۱۰۸) (جدول ۱-ردیف ۵)	خوانایی و احساس امنیت	دروازه دولت تهران متعلق به محله دولت 	
۲. معبر و گذر اصلی محله			
۱. دارای مقیاس انسانی و عرض کنترل شده (جدول ۱-ردیف ۱۱)	خوانایی و احساس امنیت نظم فیزیکی تعادل	پیشش معبر و گذر اصلی محله نسبت به میدانگاه - بوختر 	
۲. انشعابی از معر اصلی شهر (معبر کشیده شده از سمت بازار به سمت محلات) به داخل محله مسکونی که معمولاً ورود به محله از طریق همین معبر انجام می‌گردد و به این ترتیب عبور و مرور افراد قابل رویت بود (برداشت از باستانی راد، ۱۳۹۱: ۷) (جدول ۱-ردیف ۵)	سلسله مراتب دسترسی خوانایی و احساس امنیت		
۳. چرخش نسبت به خیابان اصلی و هم چنین دارای زاویه و پیشش (استنبرن، وصدری، و فیضی شمار، ۱۳۹۰: ۸۰۸) (جدول ۱-ردیف ۵)	نظم فیزیکی نظم بصری، بویایی و شنوایی		
۴. عدم وجود بدنه مسکونی در مجاورت این معبر به صورت استقیم و در صورت وجود نیز بنای مذکور دسترسی مستقیم از این گذر و نیز دید بصری مستقیم از سمت گذر نداشته باشد (جدول ۱-ردیف ۱۱)	خوانایی و احساس امنیت		
۳. مکان‌های عمومی			
۱. وجود کاربری‌های عمومی همانند مسجد برای افزایش تعامل اجتماعی (برداشت از باستانی راد، ۱۳۹۱: ۱۶) (جدول ۱-ردیف ۵)	هویت فرهنگی هویت اعتقادی برقراری روابط اجتماعی	دروغری در مسجد جامع ساره، استفاده از صحن مرکزی 	
۲. جدا کردن حریم و محدوده مکان‌های عمومی و بخش‌های مسکونی محلات از یک دیگر به گونه ای که این مکان‌ها معمولاً در مجاورت گذر اصلی محله قرار داشتند و پاگذر فرعی خاص خود را دارا بوده‌اند (بهر احمد، ۱۳۹۳: ۱۳) رعایت اصل درونگرایی، استفاده از حیاط میانی (برداشت از سفیان، و محمودی، ۱۳۸۶: ۱۱۲) (جدول ۱-ردیف ۶)	خوانایی و احساس امنیت		
۳. چارهاها و نماهای خارجی مرتفع و بدون بازو برای رعایت حریم افراد حاضر در این مکان عمومی (برداشت از ویزاده اوفغانی، ۱۳۹۲: ۵۳) (جدول ۱-ردیف ۵)	هویت اعتقادی سلسله مراتب دسترسی		
۴. رعایت اصل سلسله مراتب و نحوه تشریف به فضای داخلی هر یک از این فضاها (برداشت از سفیان، و محمودی، ۱۳۸۶: ۱۱۲) (جدول ۱-ردیف ۷)	هویت اعتقادی نظم بصری، بویایی و شنوایی		
۵. مشخص شدن حریم کاربری‌های عمومی توسط صدای خاص، بوی خاص و دید خاص آن‌ها (معماری‌ها توسط پو حریم مخصوص خود را تعریف می‌کنند) و استفاده از المان‌هایی چون مناره و گنبد برای ایجاد قلمرو و محرمیت بصری (نیده شدن این نمادها از فواصل دور حریم یک محله را نمایان می‌سازند) (برداشت از استنبرن، وصدری، و فیضی شمار، ۱۳۹۰: ۸۰۶) (جدول ۱-ردیف ۱۱)	سلسله مراتب دسترسی خوانایی و احساس امنیت رابطه احسالی (حس تعلق به فضا)		
۴. مرکز محله و میدانگاه اصلی محله			
۱. حفظ حریم اعضای ساکن در یک محله و فضایی برای تعامل اجتماعی ساکنین یک محله در کنار یکدیگر (برداشت از معماران، طهارت‌جو، کمالی پور، ۱۳۸۸: ۲۱) (جدول ۱-ردیف ۵)	رابطه احسالی (حس تعلق به فضا) برقراری روابط اجتماعی مشارکت اجتماعی	تصویری قدیمی از میدانچه مقصوده در تبریز 	
۲. مکانی گنجا برای برگزاری مراسم مشترک بین ساکنین یک محله به دور از حیاطها و تجمعات شهری و سایر محلات (جدول ۱-ردیف ۵)	رابطه معنوی آداب و رسوم	میدان‌های قدیمی محل برگزاری مراسم مذهبی یا مشارکت ساکنین	
۵. معابر و گذرهای فرعی داخل محله ای			
۱. دارای مقیاس پدیده (برداشت از خداپی، و تقوی، ۱۳۹۰: ۱۰۹) (جدول ۱-ردیف ۵)	خوانایی و احساس امنیت نظم فیزیکی	دسترسی‌های غیر مستقیم و شکسته یا احتیاج زیاد که تجلی بخش افزایش محرمیت می‌باشد - شهر سنجد (Alizadeh 2007: 420)	
۲. داری زاویه و بیخ نسبت به معبر اصلی و تغییر در چشم انداز و عدم یکپارچگی (استنبرن، وصدری، و فیضی شمار، ۱۳۹۰: ۸۰۸) (جدول ۱-ردیف ۵)	نظم بصری، بویایی و شنوایی		
۳. ایجاد تنگ و گشادی در معابر برای محرمیت بصری و روانی (استنبرن، وصدری، و فیضی شمار، ۱۳۹۰: ۸۰۸) (جدول ۱-ردیف ۱۱)	نظم بصری، بویایی و شنوایی سلسله مراتب دسترسی		
۴. چارهاها و نماهای خارجی مرتفع و بدون بازو برای رعایت حریم افراد حاضر در این مکان عمومی (ویزاده اوفغانی، ۱۳۹۲: ۵۳) (جدول ۱-ردیف ۱۱)	هویت اعتقادی		
۵. داری عرض کمتر نسبت به معبر اصلی (استنبرن، وصدری، و فیضی شمار، ۱۳۹۰: ۸۰۸) (جدول ۱-ردیف ۵)	نظم فیزیکی تعادل		
۶. تناسب بین عرض و ارتفاع معبر (جدول ۱-ردیف ۵)	نظم فیزیکی تعادل		
۷. جدایی حریم بناهای مسکونی از بناهای عمومی محله (برداشت از خداپی، و تقوی، ۱۳۹۰: ۱۰۹) (جدول ۱-ردیف ۵)	خوانایی و احساس امنیت	ارتفاع زیاد بدنه خارجی یا بافت سنتی بوختر 	

<p>۶. گرهما و گشاده‌گی‌های داخلی بافت محله</p>	
 <p>محل تعامل اجتماعی مختص چند همسایه - سننچ (Alizade, 2007: 413)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • سلسله مراتب دسترنج • جدول ۱-۱ (جدول ۱-۱: ۱۳۹۲، ۴۹) • جدول ۱-۲ (جدول ۱-۲: ۱۳۹۲، ۴۰) • جدول ۱-۳ (جدول ۱-۳: ۱۳۹۲، ۳۳)
<p>۷. معابر و گذرهای جزئی تر</p>	
 <p>مکان اصلی تعامل زنان و کودکان (Alizade, 2007: 413)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • حفظ حریم خصوصی مختص چند خانه در مجاورت هم (برداشت از نقره کار، و حمزه نژاد، و معین مهر، ۱۳۹۲: ۴۰) • جدول ۱-۴ (جدول ۱-۴: ۱۳۹۲، ۳۵)
 <p>مکان اصلی تعامل زنان و کودکان (Alizade, 2007: 413)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • جدول ۱-۵ (جدول ۱-۵: ۱۳۹۲، ۳۳) • جدول ۱-۶ (جدول ۱-۶: ۱۳۹۲، ۳۳) • جدول ۱-۷ (جدول ۱-۷: ۱۳۹۲، ۳۳) • جدول ۱-۸ (جدول ۱-۸: ۱۳۹۲، ۳۳) • جدول ۱-۹ (جدول ۱-۹: ۱۳۹۲، ۳۳) • جدول ۱-۱۰ (جدول ۱-۱۰: ۱۳۹۲، ۳۳) • جدول ۱-۱۱ (جدول ۱-۱۱: ۱۳۹۲، ۳۳) • جدول ۱-۱۲ (جدول ۱-۱۲: ۱۳۹۲، ۳۳) • جدول ۱-۱۳ (جدول ۱-۱۳: ۱۳۹۲، ۳۳) • جدول ۱-۱۴ (جدول ۱-۱۴: ۱۳۹۲، ۳۳) • جدول ۱-۱۵ (جدول ۱-۱۵: ۱۳۹۲، ۳۳) • جدول ۱-۱۶ (جدول ۱-۱۶: ۱۳۹۲، ۳۳) • جدول ۱-۱۷ (جدول ۱-۱۷: ۱۳۹۲، ۳۳) • جدول ۱-۱۸ (جدول ۱-۱۸: ۱۳۹۲، ۳۳) • جدول ۱-۱۹ (جدول ۱-۱۹: ۱۳۹۲، ۳۳) • جدول ۱-۲۰ (جدول ۱-۲۰: ۱۳۹۲، ۳۳)
<p>۸. نمای خارجی اینیبه یا چاره گذرهای فرعی</p>	
 <p>بازشوی کوچک در نمای خارجی اینیبه - گذری در شهر توس (مرتضی، ۱۳۸۷)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • هویت اعتقادی • جدول ۱-۲۱ (جدول ۱-۲۱: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۲۲ (جدول ۱-۲۲: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۲۳ (جدول ۱-۲۳: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۲۴ (جدول ۱-۲۴: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۲۵ (جدول ۱-۲۵: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۲۶ (جدول ۱-۲۶: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۲۷ (جدول ۱-۲۷: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۲۸ (جدول ۱-۲۸: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۲۹ (جدول ۱-۲۹: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۳۰ (جدول ۱-۳۰: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۳۱ (جدول ۱-۳۱: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۳۲ (جدول ۱-۳۲: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۳۳ (جدول ۱-۳۳: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۳۴ (جدول ۱-۳۴: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۳۵ (جدول ۱-۳۵: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۳۶ (جدول ۱-۳۶: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۳۷ (جدول ۱-۳۷: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۳۸ (جدول ۱-۳۸: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۳۹ (جدول ۱-۳۹: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۴۰ (جدول ۱-۴۰: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۴۱ (جدول ۱-۴۱: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۴۲ (جدول ۱-۴۲: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۴۳ (جدول ۱-۴۳: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۴۴ (جدول ۱-۴۴: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۴۵ (جدول ۱-۴۵: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۴۶ (جدول ۱-۴۶: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۴۷ (جدول ۱-۴۷: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۴۸ (جدول ۱-۴۸: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۴۹ (جدول ۱-۴۹: ۱۳۹۲، ۵۳) • جدول ۱-۵۰ (جدول ۱-۵۰: ۱۳۹۲، ۵۳)
 <p>بازشوی رو به بیرون دارای شبکه متخلخل برای محدود کردن دید - بافت قدیم اصفهان</p>	<ul style="list-style-type: none"> • بازشوی و روزنه‌ها: • جدول ۱-۵۱ (جدول ۱-۵۱: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۵۲ (جدول ۱-۵۲: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۵۳ (جدول ۱-۵۳: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۵۴ (جدول ۱-۵۴: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۵۵ (جدول ۱-۵۵: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۵۶ (جدول ۱-۵۶: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۵۷ (جدول ۱-۵۷: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۵۸ (جدول ۱-۵۸: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۵۹ (جدول ۱-۵۹: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۶۰ (جدول ۱-۶۰: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۶۱ (جدول ۱-۶۱: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۶۲ (جدول ۱-۶۲: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۶۳ (جدول ۱-۶۳: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۶۴ (جدول ۱-۶۴: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۶۵ (جدول ۱-۶۵: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۶۶ (جدول ۱-۶۶: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۶۷ (جدول ۱-۶۷: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۶۸ (جدول ۱-۶۸: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۶۹ (جدول ۱-۶۹: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۷۰ (جدول ۱-۷۰: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۷۱ (جدول ۱-۷۱: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۷۲ (جدول ۱-۷۲: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۷۳ (جدول ۱-۷۳: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۷۴ (جدول ۱-۷۴: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۷۵ (جدول ۱-۷۵: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۷۶ (جدول ۱-۷۶: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۷۷ (جدول ۱-۷۷: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۷۸ (جدول ۱-۷۸: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۷۹ (جدول ۱-۷۹: ۱۳۸۹، ۲۶) • جدول ۱-۸۰ (جدول ۱-۸۰: ۱۳۸۹، ۲۶)
<p>۹. نیمه هشتی کوچک قبل از در ورودی خانه</p>	
 <p>نیم هشتی قبل از ورودی بنا - خانه زینت الملک شیراز</p>	<ul style="list-style-type: none"> • رعایت حریم خصوصی ورودی خانه (پژوازه اوقایی، ۱۳۹۲: ۵۴) • جدول ۱-۸۱ (جدول ۱-۸۱: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۸۲ (جدول ۱-۸۲: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۸۳ (جدول ۱-۸۳: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۸۴ (جدول ۱-۸۴: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۸۵ (جدول ۱-۸۵: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۸۶ (جدول ۱-۸۶: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۸۷ (جدول ۱-۸۷: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۸۸ (جدول ۱-۸۸: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۸۹ (جدول ۱-۸۹: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۹۰ (جدول ۱-۹۰: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۹۱ (جدول ۱-۹۱: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۹۲ (جدول ۱-۹۲: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۹۳ (جدول ۱-۹۳: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۹۴ (جدول ۱-۹۴: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۹۵ (جدول ۱-۹۵: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۹۶ (جدول ۱-۹۶: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۹۷ (جدول ۱-۹۷: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۹۸ (جدول ۱-۹۸: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۹۹ (جدول ۱-۹۹: ۱۳۹۲، ۵۴) • جدول ۱-۱۰۰ (جدول ۱-۱۰۰: ۱۳۹۲، ۵۴)

۱۰. ورودی خانه		
۱	عدم فرار گیری درهای خانهها و ورودیها در نزدیکی یکدیگر، ایجاد فاصلههای بین آنها برای جلوگیری از ایجاد دید به خانه مقابل یا مجاور (ویژده اوغلی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۱: ۱۷-۱۸]	نظم بصیری، بهایی و شنبلیلی
۲	قطع ارتباط بصیری خارج به داخل خانه با چرخشی ورودی (ویژده اوغلی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۱: ۱۷-۱۸]	نظم بصیری، بهایی و شنبلیلی
۳	وجود دو در ورودی، یک ورودی از مسیر شاه کویچه برای ارتباط با حیاط بیرونی و دیگری برای ارتباط با حیاط اندرونی و رفت و آمد اهل حرم (ویژده اوغلی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۱: ۱۷-۱۸]	سلسله مراتب عملکردی
۴	متفاوت کردن نوع و صدای کویچه در برای زنان و مردان برای ایجاد محرمیت و اعلام آمادگی به میزبان: زنان دارای کویچه با صدای زیرتر و مردان دارای کویچه با صدای بم تر (ویژده اوغلی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۱: ۱۷-۱۸]	نظم بصیری، بهایی و شنبلیلی هویت اعتقادی
 <p>عدم فرار گیری ورودیها در دو طرف معبر در مقابل یکدیگر</p>		
 <p>دو کویچه متفاوت برای زنان و مردان - خانه حیدر زاده تبریز (ویژده اوغلی، ۱۳۹۲: ۵۴)</p>		
۱۱. هشتی		
۱	تقسیم مسیر ورودی به ۲ یا چند جهت و حفظ فستی از حرم خانه [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	سلسله مراتب دسترسی
۲	مجاز کردن کویچه عمومی بیرون خانه از عرصه خصوصی درون خانه یا رعایت بسته بودن دید نامحرم در هشتی و عدم وجود دید مستقیم به فضای خصوصی (ویژده اوغلی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	آرایش فیزیکی هویت اعتقادی
۳	تعمیر سکوها و پیر نشینهایی جهت انتظار مراجعه کنندگان یا مهمانان، برای آمادگی یافتن میزبان و یا استقبال میزبان از مراجعه کنندگان کیم اهمیت در همانجا (برداشت از معماریان، و طفرانجری، و کمالی پور، ۱۳۹۸: ۱۰) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	آرایش فیزیکی
۴	فضای ارتباطی بین چند فضای عملکردی مختلف (برداشت از معماریان، و طفرانجری، و کمالی پور، ۱۳۹۸: ۱۰) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	سلسله مراتب عملکردی
 <p>تقسیم مسیر ورودی به ۲ یا چند جهت توسط هشتی - خانه حاج آقا علی رفسنجان (ویژده اوغلی، ۱۳۹۲: ۵۴)</p>		
 <p>پلان هشتی - خانه حاج آقا علی رفسنجان (ویژده اوغلی، ۱۳۹۲: ۵۴)</p>		
۱۲. دالان		
۱	از بین بردن دید و منظر بصیری از بیرون به داخل خانه با ایجاد یک راهروی عمیق و دالان بچ در بین بافت شهری و خانه (برداشت از معماریان، و طفرانجری، و کمالی پور، ۱۳۹۸: ۱۱) (برداشت از طوفان، ۱۳۹۰: ۱۳۳) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	نظم بصیری، بهایی و شنبلیلی هویت اعتقادی
۲	محدود کردن قدرت دید با توالی فضاهای تاریک و روشن (ویژده اوغلی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	نظم بصیری، بهایی و شنبلیلی هویت اعتقادی
 <p>دالان از هشتی به حیاط بیرونی - خانه حاج آقا علی رفسنجان</p>		
۱۳. حیاطها یا حیاط		
۱	ایجاد حجاب و محرمیت از طریق تفکیک بیرون و درون و درونگرایی اینی ستن [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	سلسله مراتب دسترسی
۲	حفظ حرمت اهل حرم از طریق شکل گیری ۲ حیاط به نامهای حیاط اندرونی برای اهل حرم و حیاط بیرونی برای افراد فامیل، مهمانان و غریبهها (معماریان، و طفرانجری، و کمالی پور، ۱۳۹۸: ۱۱) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	هویت اعتقادی
۳	تعمیر ورودیهای جداگانه برای حیاط اندرونی و بیرونی (اجناسازی حرم خصوصی زندگی فرد از انتظار عمومی) (انبارده، و ایرادوست، و حبیبی، و ربانی، ۱۳۹۲: ۷۱) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	هویت اعتقادی
۴	وجود ۲ حیاط یا بیشتر در خانه افزای و صاحب متصیان [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	سلسله مراتب عملکردی
۵	پودند معماری با طبیعت در همین حالت درونگرایی، به گونه‌ای که معماری مصنوع و ساخت بشر، طبیعت را به درون خود کشانده است (اسپریان، و محمودی، و طفرانجری، ۱۳۹۸: ۱۰)	هویت اعتقادی هویت فرهنگی
۶	فضایی برای تعامل اجتماعی، گرمیم آبی اهل خانه و بازی کودکان [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	رابطه معنوی هویت فرهنگی برقراری روابط اجتماعی
 <p>خانه ای دوجایلی با دو ورودی - در اطراف بازار کرمان (معماریان، و طفرانجری، و کمالی پور، ۱۳۹۸: ۱۱)</p>		
۱۴. اندرونی		
۱	توجه به شان و منزلت آسانی در درون خانه (ویژده اوغلی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	هویت اعتقادی
۲	مجاز کردن کاربریها در داخل خانه به طوری که قلمرو هر یک از فضاهای خانواده به طرق مناسب از یکدیگر تفکیک شوند (ویژده اوغلی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	هویت فرهنگی تعادل هویت اعتقادی هویت فرهنگی
۳	همه فضاهای داخلی یک خانه حرم خصوصی آسان است و باید برای ورود به هر یک از آنها اجازه گرفت (ویژده اوغلی، ۱۳۹۲: ۵۴) (برداشت از طوفان، ۱۳۹۰: ۱۳۸) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	هویت اعتقادی
۴	وجود فضای مجزا برای پذیرایی و غریبهها به گونه‌ای که قدر غریبه به هیچ وجه وارد هیچکدام از عرصه‌های تعیین شده خصوصی نمی‌شود (ویژده اوغلی، ۱۳۹۲: ۵۴) (برداشت از معماریان، و طفرانجری، و کمالی پور، ۱۳۹۸: ۱۱) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	تعادل آداب و رسوم
۵	عدم دسترسی سببی و بصیری میان فضای مهمان خانه و اتاقهای اصلی و خصوصی خانواده مثل اتاق خواب و گسین (ویژده اوغلی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	نظم بصیری، بهایی و شنبلیلی هویت اعتقادی
۶	دور بودن مطبخ یا آشپزخانه از چشم نامحرمان به عنوان فضایی برای حضور زنان خانه (ویژده اوغلی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	هویت اعتقادی
۷	دسترسی آسان خانه به اتاق مهمان توسط یک راهروی پارک (ویژده اوغلی، ۱۳۹۲: ۵۴) [جدول ۱-۱۷: ۱۷-۱۸]	نظم فیزیکی
 <p>آرایش اتاقهای کوچک در کنار یکدیگر، خانهای ستنی در یزد (فرزاد و ابوالقاسم، ۱۳۶۶)</p> <p>وجود یک «مجلس» یا اتاق پذیرایی در یک خانه ساده گلی در گل عربستان</p>		

روش پژوهش

با توجه به هدف نهایی پژوهش و بخش چارچوب نظری، ابتدا بر اساس روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و به کمک مطالعات کتابخانه‌ای، کتب اندیشمندان و صاحب‌نظران، آیات و روایات اسلامی، مفاهیم مرتبط با رویکرد محرمیت استخراج شده و برای پاسخ‌گویی به سؤال اول تحقیق، به کمک متون و منابع معتبر علمی، به شناسایی ریز فضاهای یک محله مسکونی تاریخی بر اساس رویکرد محرمیت و نیز نحوه تجلی محرمیت، ابعاد و شاخصه‌های مطلوب محرمیت در این فضاها پرداخته شد. سپس با هدف پاسخ‌گویی به سؤال دوم پژوهش، بر اساس روش تحقیق "پژوهش موردی"، محله عزب دفتریلر تبریز مطالعه و بررسی شد. در ادامه نیز مطالعه تحولات کالبدی و تحلیل نحوه تجلی محرمیت در ریز فضاهای محله عزب دفتریلر از طریق مشاهدات میدانی و بر اساس رویکرد تفسیری و مقایسه آن‌ها با شاخصه‌های محرمیت در محلات مسکونی سنتی صورت خواهد گرفت. نهایتاً نیز در بخش بحث و نتیجه‌گیری پس از جمع‌بندی نتایج حاصل از تحلیل نحوه تجلی محرمیت در کالبد امروزی محله مسکونی تاریخی، به تفسیر و مقایسه این نتایج با یافته‌های پیشین پرداخته خواهد شد، تا به این ترتیب نحوه تجلی، تغییر و یا مخدوش شدن شاخصه‌های محرمیت، در کالبد امروزی محلات مسکونی تاریخی به واسطه تغییرات اعمال شده از سوی سبک زندگی و ساخت‌وسازهای مدرن نتیجه‌گیری شود.

یافته‌های پژوهش

* معرفی نمونه موردی (زیر محله عزب دفتریلر تبریز)

شهر تبریز یکی از کلان‌شهرهای کشور و مرکز استان آذربایجان شرقی است که بزرگ‌ترین قطب اقتصادی منطقه و شمال غرب ایران شناخته می‌شود. در آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰، ۱۴۹۴۹۹۸ نفر جمعیت داشته و مساحت آن بر اساس آخرین مصوبه شورای عالی معماری و شهرسازی ایران ۲۳۰۰۰ هکتار بوده است. بافت شهری تبریز همانند شهرهای گذشته به تعدادی محله تقسیم می‌شده و در سال ۱۱۹۴ هجری قمری، ۸

۱. پژوهش موردی جستجویی تجربی است که پدیده‌ای معاصر را در متن زندگی واقعی مورد بررسی قرار می‌دهد، به ویژه زمانی که مرز میان پدیده و زمینه آن کاملاً واضح نباشد (گروت، و وانگ، ۱۳۸۴: ۳۴۶؛ به نقل از بین، ۱۹۹۴: ۱۳).

دروازه پیرامون حصار شهر تبریز قرار داشته که هریک از این دروازه‌ها به محله مربوطه خود باز می‌شدند. درب نوبر یکی از دروازه‌های قدیمی تبریز است که محدوده این دروازه، از گذشته محله نوبر نامیده می‌شود. این محله از زیرمحله‌هایی تشکیل شده که هر کدام برای خود محله‌ای کوچک به شمار می‌آمدند (عمرانی و اسمعیلی سنگری، ۱۳۸۵: ۱۴۱) و هر یک دروازه‌ای داشت که در مواقع ناامنی و آشوب آن را می‌بستند. این زیر محلات عبارت‌اند از: حاج اسماعیل، له له بیگ (کوی شهید یوشاری)، سیدلر (جزو منطقه چرنداب است)، عزب دفتریلر و مقصودیه. زیر محله عزب دفتریلر محله نوبر (تصویر ۱)، به علت زمینه مناسب تاریخی، هم‌نشینی بافت سنتی و معاصر در کنار یکدیگر و نیز محسوس بودن مشکلات یادشده در ضرورت پژوهش پیرامون وضعیت امروزی محلات مسکونی تاریخی، می‌تواند به عنوان نمونه مناسبی برای پژوهش حاضر انتخاب شود. این زیر محله دارای کشیدگی شرقی غربی است که از سمت شرق به خیابان ارتش جنوبی و از سمت غرب به خیابان طالقانی منتهی می‌شود. پیاده‌گذر مقصودیه از وسط این محله گذشته و آن را به دو قسمت شرقی و غربی تقسیم می‌کند و در محل تلاقی با راستای عزب دفتریلر گره و میدانچه تاریخی مهمی را به نام میدان مقصودیه تشکیل می‌دهد.

شکل ۱: موقعیت کوچه عزب دفتریلر و نحوه ارتباط آن با سایر معابر، منبع: نگارنده

نقشه ۱: کاربری‌ها و معابر محله عزب دفتریلر، منبع: مهندسین مشاور نقش جهان پارس، ۱۳۸۶ و نگارندگان

همانطور که در وضعیت کنونی محله عذب دفتریلر قابل مشاهده است (نقشه ۱)، این محله بیشتر کاربری مسکونی داشته، دو کاربری مذهبی نیز در داخل بافت محله وجود دارد. محله عذب دفتریلر از شرق به غرب، دارای یک معبر اصلی داخل محله‌ای است که معابر فرعی‌تر از معبر اصلی به سمت منازل مسکونی منشعب شده‌اند. در برخی از قسمت‌های بافت، معابر جزئی‌تر و بن بست کم عرضی به سمت یک یا دو بنای مسکونی نیز کشیده شده است.

*** بررسی تحولات کالبدی ریز فضاهای محله عذب دفتریلر از بعد حریمیت

در ادامه تحولات موجود در کالبد ریز فضاهای محله عذب دفتریلر در مقایسه با حالت مطلوب یک محله مسکونی سستی در شهر اسلامی (جدول ۳) بررسی شده و تأمین و یا مخدوش شدن شاخصه‌های مطلوب حریمیت نتیجه‌گیری خواهد شد. بر این اساس در پایان می‌توان استنباط کرد که بیشترین تحولات کالبدی از جنبه حریمیت در کدام یک از ریز فضاهای محله عذب دفتریلر نسبت به حالت ایدئال یک محله مسکونی سستی رخ داده و علت آنچه بوده است.

جدول ۳: بررسی تحولات کالبدی ریز فضاهای محله عذب دفتریلر از بعد حریمیت منبع: نگارندگان		
نمونه نمود و تحلیل حریمیت در وضع موجود محله عذب دفتریلر	شاخصه حریمیت	مثال و نمونه موردی
۱. برآزوه و حصار محله محله عذب دفتریلر		
۱	عدم وجود پیوستگی و محصوریت بصری در محدوده خارجی محله و وجود اختلاف فاحش بین نماها و ایجاد شکاف توسط عرض گذرهای و معابر متعدد	محدودش شد شاخصه‌های: <ul style="list-style-type: none"> سلسله مراتب دسترسی راعیله احسان (حسن تعاقب به فضا) آمایش فیزیکی عنوانی و احسان نیت آمایش فیزیکی عنوانی و احسان نیت
۲	محله عذب دفتریلر زیر محله تویر بوده و محله تویر دارای درب تویر می‌باشد.	عذب دفتریلر از بعد حریمیت
۲. معبر و گذر اصلی محله محله عذب دفتریلر		
۱	دارای مقیاس پهنه و سواره	محدودش شد شاخصه: <ul style="list-style-type: none"> عنوانی و احسان نیت
۲	کشیدگی از سمت بازار به داخل محله و معبر اصلی ورود به بافت داخلی محله	<ul style="list-style-type: none"> سلسله مراتب دسترسی عنوانی و احسان نیت
۳. دارای عرض کنترل شده و مقیاس نسبی		
۳	دارای عرض کنترل شده و مقیاس نسبی	<ul style="list-style-type: none"> نظم فیزیکی تعاقب نظم فیزیکی
۴	چرخش نسبت به عنوان اصلی مقصودیه و هم چنین دارای زاویه و پیچش	<ul style="list-style-type: none"> نظم بصری، برآی و ششایی
۵. عدم وجود ابنیه مسکونی در مجاورت این معبر به صورت مستقیم و فرارگیری کاربری‌های تجاری ۱ طبقه در چادره معبر اصلی		
۵	عدم وجود ابنیه مسکونی در مجاورت این معبر به صورت مستقیم و فرارگیری کاربری‌های تجاری ۱ طبقه در چادره معبر اصلی	عنوانی و احسان نیت

۳. کاربری‌های عمومی محله عرب دفتربار		
	<ul style="list-style-type: none"> • هویت فرهنگی • هویت اعتقادی • برقراری روابط اجتماعی 	<p>وجود کاربری‌های عمومی برای افزایش تعامل اجتماعی:</p> <ul style="list-style-type: none"> • سوپر مارکت • میوه فروش • کتابخانه • تالوایی • قنادی • مسجد • خردفروشی • پلاسکو • مغازه فروش سبوم
	<ul style="list-style-type: none"> • محدودش شدن شاخصه: • خوئایی و احساس امنیت 	<ul style="list-style-type: none"> • در برخی قسمت‌ها از بین رفتن حریم محدوده مسکونی محله به دلیل مکان پایی نامناسب کاربری‌های عمومی همانند دبیرستان شهید مصطفی خمینی
۴. تحلیل حریمت در یکی از کاربری‌های عمومی: مسجد میدان مقصودیه		
	<ul style="list-style-type: none"> • هویت اعتقادی • سلسله مراتب دسترسی 	<ul style="list-style-type: none"> • رعایت اصل دوگونگرای، استفاده از حیاط میانی
	<ul style="list-style-type: none"> • هویت اعتقادی • نظم بصری، بویایی و شنوایی 	<ul style="list-style-type: none"> • جداره‌ها و نماهای خارجی دارای بازشو و استفاده از شیشه‌های شیشه‌ای، رنگی و همچنین نرده فلزی، برای محدودش کردن دید به داخل
	<ul style="list-style-type: none"> • محدودش شدن شاخصه: • نظم بصری، بویایی و شنوایی 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم توجه به قرار گیری بازشو بالاتر از خط دید عابر
	<ul style="list-style-type: none"> • سلسله مراتب دسترسی 	<ul style="list-style-type: none"> • رعایت اصل سلسله مراتب و نحوه آشرف به فضای داخلی، وجود نیم هشتی قبل از ورودی مردانه و حفظ حریم ورودی
	<ul style="list-style-type: none"> • هویت اعتقادی • آداب و رسوم • محدودش شدن شاخصه: • سلسله مراتب دسترسی 	<ul style="list-style-type: none"> • جدا کردن ورودی زنانه و مردانه • عدم وجود نیم هشتی قبل از ورودی زنانه
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم بصری، بویایی و شنوایی • رابطه معنوی • خوئایی و احساس امنیت • رابطه احساسی (حسن تعلق به فضا) 	<ul style="list-style-type: none"> • استفاده از المان‌هایی چون ستاره و گنبد برای ایجاد دلگرمی و حریمت بصری و مشخص شدن حریم مسجد و محدوده محله، توسط پنشن شدن صدای افان در محله
	<ul style="list-style-type: none"> • محدودش شدن شاخصه: • نظم بصری، بویایی و شنوایی • نظم فیزیکی • آسایش فیزیکی 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم توجه به حفظ حریم مسجد به عنوان یک مکان مذهبی و بنای تاریخی و محدودش شدن این حریم بنا پارک کرد نامناسب خودروها
۵. مرکز محله و میدانگاه اصلی محله عرب دفتربار		
	<ul style="list-style-type: none"> • رابطه احساسی (حسن تعلق به فضا) • برقراری روابط اجتماعی • مشارکت اجتماعی 	<ul style="list-style-type: none"> • حفظ حریم اعضای ساکن در یک محله و فضای برای تعامل اجتماعی ساکنین یک محله در کنار یکدیگر
	<ul style="list-style-type: none"> • محدودش شدن شاخصه‌های: • رابطه معنوی • آداب و رسوم 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم برگزاری مراسمات مشترک همانند گذاشته در میدانگاه محلی
۶. معابر و گذر عرض محله عرب دفتربار		
	<ul style="list-style-type: none"> • محدودش شدن شاخصه‌های: • خوئایی و احساس امنیت • نظم فیزیکی 	<ul style="list-style-type: none"> • داری مقیاس سواره و کاهش عرض معبر به علت پارک خودروها
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم بصری، بویایی و شنوایی 	<ul style="list-style-type: none"> • داری زاویه و پیچ نسبت به معبر اصلی و تغییر در چشم انداز و عدم یکپارختی
	<ul style="list-style-type: none"> • محدودش شدن شاخصه‌های: • نظم بصری، بویایی و شنوایی • سلسله مراتب دسترسی 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم ایجاد تنگی و گشادی در معابر برای حریمت بصری و روانی
	<ul style="list-style-type: none"> • محدودش شدن شاخصه: • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • جداره‌های مرتفع و بازشوهایی رو به معبر اصلی
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم فیزیکی • تعادل 	<ul style="list-style-type: none"> • داری عرض کمتر نسبت به معبر اصلی
	<ul style="list-style-type: none"> • محدودش شدن شاخصه‌های: • نظم فیزیکی • تعادل 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم وجود تناسب بین عرض و ارتفاع معبر
	<ul style="list-style-type: none"> • خوئایی و احساس امنیت 	<ul style="list-style-type: none"> • جدایی حریم بناهای مسکونی از بناهای عمومی محل

۷. گره‌ها و کشادگی‌های محله عرب دفتربار		
	<ul style="list-style-type: none"> • سلسله مراتب دسترسی • خوانایی و احساس امنیت • رابطه احساسی (حسن تعلق به فضا) 	<p>۱. محل انشعاب معابر و گذرهای جزئی تر</p> <p>۲. حریم خصوصی چند خانه در مجاورت یکدیگر</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه: • برقراری روابط اجتماعی 	<p>۳. عدم شکل گیری تعامل اجتماعی بین همسایه‌ها</p>
		<p>۸. معابر و گذرهای جزئی تر محله عرب دفتربار</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • خوانایی و احساس امنیت • رابطه احساسی (حسن تعلق به فضا) 	<p>۱. حفظ حریم خصوصی مشخص چند خانه در مجاورت هم</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه‌های: • رابطه احساسی (حسن تعلق به فضا) • برقراری روابط اجتماعی 	<p>۲. عدم شکل گیری تعامل اجتماعی بین زنان و کودکان به دلیل مقیاس ماشینی و نا امنیتی معابر</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • خوانایی و احساس امنیت 	<p>۳. این بست بودن این معابر موجب شده است که حالت عبوری و گذری برای غریبه‌ها نداشته و خصوصی تر باشد</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • رابطه عمومی • مشارکت اجتماعی 	<p>۳. باعث افزایش حسن ستوداریت پابری و هم بستگی بین همسایه‌ها</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم فیزیکی 	<p>۵. دارای عرض کمتر و شیب متفاوت و یا اختلاف سطح نسبت به معبر داخل محله</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه‌های: • نظم فیزیکی • تعادل • خوانایی و احساس امنیت 	<p>۶. عدم وجود تناسب بین عرض معابر و ارتفاع آنها</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم فیزیکی • خوانایی و احساس امنیت • نظم بصری، بویایی و شنوایی 	<p>۷. خصوصی سازی معابر یا سرویسده کردن آنها در برخی از قسمت‌ها</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه‌های: • مشارکت اجتماعی 	<p>خصوصی سازی معابر با تمییز حصار، درب و نگهبانی که منجر به کاهش همبستگی کلی در محل می‌شود</p>
۹. نمای خارجی اینه یا چداره گذرهای فرعی محله عرب دفتربار		
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه: • هویت انتقادی 	<p>۱. عدم رعایت شرایط استاندارد و غیر مستقیم خانه‌ها به یکدیگر و اشرفیت نرس‌ها و بالکن‌های آپارتمان‌های نوساز به حیاط خانه‌ها قدیمی</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه‌های: • نظم فیزیکی • تعادل • هویت انتقادی 	<p>۲. عدم احداث همه اینه در یک راستا و با یک ارتفاع</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • محدود شدن شاخصه‌های: • نظم بصری، بویایی و شنوایی • هویت انتقادی 	<p>۳. بازشوها و روزنه‌ها: بازشوها و روزنه‌های وسیع به سمت معبر اصلی</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • نظارت اجتماعی 	<p>نحوه قرار گیری بازشوها به گونه ای که عابر به سمت داخل یا دید نداشته باشد ولی صاحب خانه بتواند معبر و عابر را کنترل کند (چشمان ناظر) و قرار گیری بازشوها بالاتر از خط دید عابر پیاده در بناهای قدیمی</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم بصری، بویایی و شنوایی • هویت انتقادی 	<p>قرار گیری بازشوها بالاتر از سطح چشم رهگذران و عدم قرارگیری بازشوها و ورودی‌ها در ۲ طرف کوچه در مقابل هم</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم بصری، بویایی و شنوایی 	<p>محدود کردن دید توسط بازشوهای متبک و متخلخل</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم بصری، بویایی و شنوایی • هویت انتقادی 	<p>افزایش OKB پنجره‌ها برای جلوگیری از اشرفیت بنا به یکدیگر در دو سمت یک معبر</p>

۱۰. زیر فضاهای ایبه مسکونی محله عرب دفترپار		
ایبه هشتی کرچکی قبل از در ورودی خانه		
	<ul style="list-style-type: none"> • سلسله مراتب دسترسی • آسایش فیزیکی 	<ul style="list-style-type: none"> • تغییر شکل کالیبدی تیم هشتی پیش از در ورودی ایبه جدید و رعایت حریم خصوصی ورودی خانه
	<ul style="list-style-type: none"> • محدودش شدن شایعه: • آسایش فیزیکی 	<ul style="list-style-type: none"> • مخالفت از همسایان و غریبه در برابر تابلو آفتاب
	<ul style="list-style-type: none"> • آسایش فیزیکی 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم وجود پیر نشین در این فضای تیم هشتی برای مکث غریبهها پیش از اذن صاحب خانه
ورودی خانه		
	<ul style="list-style-type: none"> • محدودش شدن شایعه: • نظم بصری، بویایی و شنوایی 	<ul style="list-style-type: none"> • قرار گیری ورودی ایبه در مقابل یکدیگر
	<ul style="list-style-type: none"> • محدودش شدن شایعه: • نظم بصری، بویایی و شنوایی 	<ul style="list-style-type: none"> • عدم چرخش ورودی نسبت به معبر اصلی
	<ul style="list-style-type: none"> • سلسله مراتب عملکردی 	<ul style="list-style-type: none"> • وجود دو در ورودی: برای سورازه و پیاده در بنای نوساز
	<ul style="list-style-type: none"> • محدودش شدن شایعه: • نظم بصری، بویایی و شنوایی • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • آبرون تصویری جایگزین کوبهها متفاوت رنگه و مرفه
هشتی (بناهای مسکونی تاریخی)		
 <p>سلسله مراتب دسترسی در اکثر خانههای تاریخی محله عرب دفترپار</p>	<ul style="list-style-type: none"> • سلسله مراتب دسترسی • آسایش فیزیکی • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • تقسیم مساحت ورودی به ۲ یا چند جهت و حفظ جنبه از حریم خانه
	<ul style="list-style-type: none"> • آسایش فیزیکی • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • مجزا کردن عرصه عمومی بیرون خانه از عرصه خصوصی درون خانه با رعایت بسته بودن دید نامحرم در هشتی و عدم وجود دید مستقیم به فضای خصوصی
	<ul style="list-style-type: none"> • آسایش فیزیکی 	<ul style="list-style-type: none"> • تمییز سکوها و پیر نشینهایی جهت انتظار مراجعہ کنندگان یا مهمان، برای آمدگی یافتن میزبان و یا استقبال میزبان از مراجعہ کنندگان کم اهمیت در همانجا
هشتی (بناهای مسکونی ویلایی)		
 <p>سلسله مراتب دسترسی در اکثر بناهای مسکونی ویلایی محله عرب دفترپار</p>	<ul style="list-style-type: none"> • سلسله مراتب دسترسی • آسایش فیزیکی • سلسله مراتب عملکردی • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • جایگزین شدن فیلتر ورودی به جای هشتی
	<ul style="list-style-type: none"> • آسایش فیزیکی • سلسله مراتب عملکردی 	<ul style="list-style-type: none"> • ارتباط فضاهای نظیر سرویس بهداشتی، رختکن و آشپزخانه با مفهوم جدید هشتی
	<ul style="list-style-type: none"> • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • مجزا کردن عرصه عمومی بیرون خانه از عرصه خصوصی درون خانه
هشتی (بناهای مسکونی آپارتمانی)		
 <p>سلسله مراتب دسترسی در اکثر بناهای آپارتمانی محله عرب دفترپار</p>	<ul style="list-style-type: none"> • سلسله مراتب دسترسی • آسایش فیزیکی • سلسله مراتب عملکردی • هویت اعتقادی • سلسله مراتب دسترسی • آسایش فیزیکی • سلسله مراتب عملکردی • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • جایگزین شدن لابی و پلوت به جای هشتی در ورودی اصلی مجتمع
	<ul style="list-style-type: none"> • آسایش فیزیکی • سلسله مراتب عملکردی 	<ul style="list-style-type: none"> • ارتباط فضاهای نظیر لابی، فضای انتظار، سرویس بهداشتی، دستگاه راه پله آسانسور و پارکینگ با مفهوم جدید هشتی
	<ul style="list-style-type: none"> • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • مجزا کردن عرصه عمومی بیرون مجتمع از عرصه خصوصی درون مجتمع و حفظ حریم مجتمع
	<ul style="list-style-type: none"> • سلسله مراتب دسترسی 	<ul style="list-style-type: none"> • جایگزین شدن فیلتر ورودی به جای هشتی در داخل واحدها
	<ul style="list-style-type: none"> • آسایش فیزیکی • سلسله مراتب عملکردی 	<ul style="list-style-type: none"> • ارتباط فضاهای نظیر سرویس بهداشتی، رختکن و آشپزخانه با مفهوم جدید هشتی در داخل واحدها
	<ul style="list-style-type: none"> • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • مجزا کردن عرصه عمومی بیرون خانه از عرصه خصوصی درون خانه
دالان		
<ul style="list-style-type: none"> • نظم بصری، بویایی و شنوایی • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • نظم بصری، بویایی و شنوایی • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • از بین بردن دید و منظر بصری از بیرون به داخل خانه با ایجاد یک راهروی عمیق و دالان پیچ در پیچ بین پلنت شهری و خانه
	<ul style="list-style-type: none"> • نظم بصری، بویایی و شنوایی • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • محدود کردن قدرت دید با توالی فضاهای تاریک و روشن
<ul style="list-style-type: none"> • محدودش شدن شایعه: • نظم بصری، بویایی و شنوایی • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • محدودش شدن شایعه: • نظم بصری، بویایی و شنوایی • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • دالان مفهوم گذشته خود را از دست داده و عموماً همراه با هشتی در نقش فیلتر ورودی ظاهر شده است.
میاسترا یا حیاط (بناهای مسکونی تاریخی)		
<ul style="list-style-type: none"> • سلسله مراتب دسترسی • هویت اعتقادی • هویت اعتقادی • سلسله مراتب عملکردی • هویت اعتقادی • سلسله مراتب دسترسی • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • سلسله مراتب دسترسی • هویت اعتقادی • هویت اعتقادی • سلسله مراتب عملکردی • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • ایجاد حیاط و محرمیت از طریق تکنیک بیرون و درون و درونگرایی ایبه سنی
	<ul style="list-style-type: none"> • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • حفظ حرمت اهل حرم از طریق شکل گیری ۲ حیاط به نامهای حیاط آندرون برای اهل حرم و حیاط بیرونی برای افراد فامیل، مهمانان و غریبهها
	<ul style="list-style-type: none"> • هویت اعتقادی 	<ul style="list-style-type: none"> • تمییز ورودیهای جداگانه برای حیاط آندرون و بیرونی (جدا سازی حریم خصوصی زندگی فرد از انتظار عمومی)
	<ul style="list-style-type: none"> • سلسله مراتب عملکردی 	<ul style="list-style-type: none"> • وجود حتی بیشتر از ۲ حیاط در خانه اغنیا و صاحب منصبان
	<ul style="list-style-type: none"> • هویت اعتقادی • هویت فرهنگی 	<ul style="list-style-type: none"> • پیوند معماری با طبیعت در همین حالت درونگرایی، به گونه ای که معماری مصنوع و ساخت بشر، طبیعت را به درون خود کشانده است
	<ul style="list-style-type: none"> • رابطه معنوی • هویت فرهنگی • برقراری روابط اجتماعی 	<ul style="list-style-type: none"> • فضایی برای تعامل اجتماعی، گروه هم ای اهل خانه و بازی کودکان

میانرا یا حیاط (بناهای مسکونی ویلائی)		
۱	ایجاد حیاط و محرمیت از طریق تفکیک بیرون و درون	• سلسله مراتب دسترسی
۲	از بین رفتن مرکز گراپی و درونگراپی حیاط	• محدود شدن شاخصه: هویت ابتدایی
۳	پیوند معماری با طبیعت	• هویت ابتدایی • هویت فرهنگی
۴	در برخی موارد (ایته شمالی) وجود دوجایگاه اصلی و خلوت برای تأمین نورگیری خانه	• سلسله مراتب عملکردی
۵	در برخی موارد تمییز ورودی‌های جداگانه برای حیاط اصلی و خلوت	• سلسله مراتب عملکردی
۶	فضایی برای تعامل اجتماعی، گرم‌هم این اهل خانه و بازی کودکان	• رابطه معنوی • هویت فرهنگی • برقراری روابط اجتماعی
میانرا یا حیاط (بناهای مسکونی آپارتمانی)		
۱	ایجاد حیاط و محرمیت از طریق تفکیک بیرون و درون	• سلسله مراتب دسترسی
۲	از بین رفتن مرکز گراپی و درونگراپی حیاط	• محدود شدن شاخصه: هویت ابتدایی
۳	پیوند معماری با طبیعت	• هویت ابتدایی • هویت فرهنگی
۴	عدم تحقق تعامل اجتماعی و گرم‌هم این ساکنین در حیاط	• محدود شدن شاخصه‌های: رابطه معنوی • هویت فرهنگی • برقراری روابط اجتماعی
اندرونی (بناهای مسکونی تاریخی)		
۱	توجه به شأن و منزلت اجتماعی در درون خانه	• هویت ابتدایی • هویت فرهنگی
۲	مجرا کردن کاربری‌ها در داخل خانه به طوری که فلوور هر یک از اعضای خانواده به طرق مناسب از یکدیگر تفکیک شوند	• تعادل • هویت ابتدایی • هویت فرهنگی
۳	همه فضاهای داخلی یک خانه حریم خصوصی انسان است و باید برای ورود به هر یک از آنها اجازه گرفت	• هویت ابتدایی
۴	وجود فضای مجزا برای پذیرایی از مهمانان و فریبدها به گونه‌ای که فرد غریبه به هیچ وجه وارد هیچکدام از عرصه‌های تعیین شده خصوصی نمی‌شود	• تعادل • آداب و رسوم
۵	عدم دسترسی سببی و بصری میان فضای مهمان خانه و اتاق‌های اصلی و خصوصی خانواده مثل اتاق خواب	• نظم بصری، بویایی و شنوایی • هویت ابتدایی
۶	دور بودن مطبخ یا آشپزخانه از چشم نامحرمان به عنوان فضایی برای حضور زنان خانه	• هویت ابتدایی
۷	دسترسی آشپز خانه به اتاق مهمان توسط راهرو	• نظم فیزیکی
اندرونی (بناهای مسکونی ویلائی)		
۱	توجه به شأن و منزلت اجتماعی در درون خانه	• هویت ابتدایی • هویت فرهنگی
۲	تا حدودی مجرا کردن کاربری‌ها در داخل خانه در طبقات به طوری که فلوور هر یک از اعضای خانواده به طرق مناسب از یکدیگر تفکیک شوند	• تعادل • هویت ابتدایی • هویت فرهنگی
۳	عدم وجود فضای مجزا برای پذیرایی از مهمانان و فریبدها و غالباً ادغام نشیمن، پذیرایی و غذا خوری	• محدود شدن شاخصه‌های: تعادل • آداب و رسوم
۴	غالباً عدم رعایت دسترسی سببی و بصری میان فضای مهمان خانه و اتاق‌های اصلی و خصوصی خانواده مثل اتاق خواب به دلیل ادغام فضاهای نشیمن و پذیرایی و ارتباط مستقیم نشیمن با اتاق‌های خواب	• محدود شدن شاخصه‌های: نظم بصری، بویایی و شنوایی • هویت ابتدایی
۵	عدم دور بودن مطبخ یا آشپزخانه از چشم نامحرمان به عنوان فضایی برای حضور زنان خانه و استفاده از آشپزخانه اوپن	• محدود شدن شاخصه: هویت ابتدایی
۶	عدم دسترسی آشپز خانه به اتاق مهمان توسط یک راهروی باریک	• محدود شدن شاخصه: نظم فیزیکی

* تفسیر یافته‌ها از نحوه تجلی محرمیت در ریز فضاهای محله عزب دفتربلر

همانطور که از تحلیل‌های انجام گرفته در زمینه اجزای کالبدی محله عزب دفتربلر بر می‌آید، اصل محرمیت به دلیل عجین بودن با فرهنگ ایرانی و اسلامی، با وجود تغییرات و دگرگونی‌های فراوانی که در سبک و سیاق زندگی ساکنان محله عزب دفتربلر به عنوان یک محله تاریخی پدید آمده، باز هم رد پای خود را در ساختار کالبدی محله به جا گذاشته است. البته لازم به ذکر است به دلیل تغییر نیازهای انسان معاصر نمی‌توان انتظار داشت که اصل محرمیت و نحوه تجلی آن در کالبد دنیای مدرن را دقیقاً به شیوه سنتی و اسلامی آن دید، کاملاً

بدیهی است که در برخی از فضاها به دلیل تحولات کالبدی حاصل باید انتظار مخدوش شدن این اصل و یا تجلی آن را به سبکی کاملاً متفاوت داشت.

جدول ۶: مقایسه تطبیقی حریمیت در کالبد محله عزب دفتریلر با حالت مطلوب محلات اسلامی (منبع: نگارنده)											
ردیف	نوع فضا	بعد									
		بعد کالبدی	بعد عملکردی	بعد ادراکی و روانی	بعد فرهنگی	بعد اجتماعی	بعد اجتماعی	بعد اجتماعی	بعد اجتماعی	بعد اجتماعی	بعد اجتماعی
۱	دروازه و حصار محله	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۲	معبر اصلی محله	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۳	مکان‌های عمومی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۴	مرکز محله	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۵	معماری فرعی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۶	گرمخانه‌های داخلی محله	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۷	مساحت حریم	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۸	نمای خارجی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۹	نیمه هسته قبل ورودی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۰	ورودی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۱	هسته	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۲	دالان	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۳	حصار	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۴	آذوقه	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
۱۵	راهسما	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

طبق جمع‌بندی صورت گرفته در جدول ۶، می‌توان چنین تفسیر کرد که ساختار اصلی محله عزب دفتریلر بعد از گذشت زمان تا حد زیادی در پی حفظ حریم‌ها به خصوص حریم عرصه‌های سکوتی و رعایت سلسله‌مراتب دسترسی در کلیت محله بوده که به تأمین برخی از شاخصه‌های حریمیت در عرصه‌های عمومی و نیمه‌عمومی منجر شده است. با توجه به تطبیق نقشه کلی محله (نقشه ۱) و جدول ۶، هنگام ورود به محله عزب دفتریلر از سمت پیاده‌گذر مقصودیه، سلسله‌مراتب دسترسی تا حد زیادی رعایت شده، به این صورت که ابتدا از سمت معبر اصلی محله که امتداد آن به بازار ختم می‌شود، وارد میدانگاه اصلی محله می‌شویم (میدانچه مقصودیه)، در اطراف میدان کاربری‌های عمومی از قبیل مسجد تاریخی میدان مقصودیه و سایر کاربری‌های تجاری و نیز کاربری آموزشی قرار گرفته‌اند. سپس از دو سمت شرق و غرب وارد معبر فرعی داخل بافت می‌شویم. کاربری‌های مسکونی در دو سمت این معبر قرار گرفته‌اند، هم چنین معابر فرعی‌تر بن بست از این معبر منشعب شده و فضاهای خصوصی‌تری را برای یک یا دو خانه ایجاد کرده‌اند. همین سلسله‌مراتب در قسمت انتهایی کوچه عزب دفتریلر از سمت شرق و غرب با منتهی‌شدن به دو خیابان اصلی ارتش و طالقانی، بدون وجود یک لایه نیمه‌عمومی‌تر شکسته شده و حریمیت محله را تا حدودی زیر سؤال برده است، تا جایی که معبر فرعی محله رابه یک گذر عمومی میانبر برای خودروها تبدیل کرده که این تغییر مقیاس از پیاده به سواره و عبور و مرور غیر قابل کنترل یکی از عوامل اصلی مخدوش‌کننده حریمیت، در معابر درون محله‌ای بوده و به برهم خوردن بعد کالبدی حریمیت (مخدوش شدن آسایش فیزیکی، نظم فیزیکی، بصری و شنوایی) بعد ادراکی حریمیت (از بین

رفتن خوانایی جداره‌ها و ...) و بعد اجتماعی محرمیت را منجر شده است. از طرفی وجود کاربری آموزشی (دبیرستان شهید مصطفی خمینی) در قسمت شرقی محله عزب دفتریلر، در داخل بافت مسکونی نیز موجب برهم خوردن حریم ابنیه مسکونی شده است. در داخل محله عزب دفتریلر هرچه از فضاهای عمومی به سمت فضاهای خصوصی پیش می‌رویم میزان مخدوش شدن شاخصه‌های محرمیت (تعداد خانه‌های بدون ستاره نسبت به ستاره‌دار جدول ۶) بیشتر شده و می‌توان نتیجه گرفت میزان تحولات کالبدی در عرصه‌های خصوصی‌تر به دلیل جایگزین شدن بناهای اصیل معماری ایرانی و اسلامی گذشته با گونه‌های جدید مسکونی همچون بناهای آپارتمانی نوساز به برهم خوردن شاخصه‌های نظم بصری در نمای خارجی ابنیه منجر شده‌اند. بازشوها و ورودی‌ها این بناها همگی در راستای بازشوهای بنای مقابل قرار گرفته‌اند و افراد ساکن به دلیل میل ذاتی به حفظ محرمیت خانواده خود اقدام به کوچک‌تر کردن پنجره‌ها، افزایش ارتفاع آن‌ها از کف، حصاربندی و یا نصب شیشه‌های مات کرده‌اند. در چنین شرایطی اگر یک بنای نوساز در یک سمت معبر و بنای نسبتاً قدیمی با ارتفاع کمتری در سوی دیگر معبر قرار بگیرد، به دلیل اشرافیت کامل بنای نوساز بر بنای قدیمی، حریم آن به کلی مخدوش می‌شود. بناهای مسکونی جدید نه تنها حالت درون‌گرایی کامل خود را از دست داده‌اند بلکه عرصه‌بندی فضاهای عمومی و خصوصی در داخل واحدهای مسکونی این آپارتمان‌ها به طور کلی تغییر کرده، ریز فضاها یا به کل حذف شده‌اند (همانند دالان)، یا مفهوم و شکل کالبدی متفاوتی به خود گرفته‌اند (همانند هشتی و میانسرا) و یا به دلیل عدم رعایت روابط فضایی و اصل سلسله‌مراتب فضایی دیگر تجلی‌گر شاخصه‌های مطلوب محرمیت نیستند و محرمیت صرفاً به طراحی اتاق خواب فردی محدود شده و حفظ حریم زن، مرد و مهمان بسیار کم‌رنگ می‌باشد. در نهایت، حیاط‌های ابنیه امروزی در مقایسه با میانسراها و حیاط مرکزی‌های بناهای تاریخی، نه تنها جدا از توده ساختمان عمل می‌کنند بلکه بین چندین خانواده که خویشاوندی ندارند مشترک و در عین حال غیر قابل استفاده‌اند.

نتیجه‌گیری

عدم توجه به کالبد بافت مسکونی تاریخی در پی تحولات قرن حاضر و هجوم مدرنیته بدون وجود یک الگوی شیوه‌مند در بطن آن، موجب گم‌شدن و فراموشی اصول معماری ایرانی نشئت‌گرفته از فرهنگ ناب اسلامی شده است که یکی از این اصول توجه به "اصل محرمیت"

است. پس از ورود اسلام به ایران به دلیل اهمیت و تأکید دین اسلام به جنبه‌های مختلف حریمیت، این اصل یکی از شکل‌دهنده‌های ساختار فضایی شهر اسلامی بوده؛ بنابراین گم‌شدن کامل و کتمان این مهم، حتی در دنیای مدرن و ماشینی امروز انسان مسلمان غیر ممکن است، زیرا که نه تنها فطرت انسان مسلمان، بلکه هر انسان دیگری ذاتاً نیازمند تأمین اصل حریمیت است. طبق مطالعات انجام‌گرفته بر روی ساختار و کالبد کنونی محله عزب دفتریلر تبریز این نتیجه حاصل می‌شود تلاش برای حفظ الگوهای همچون حریمیت، و یا بازآفرینی این مفهوم در کالبد جدید محلات تاریخی شهرهای ایران همچنان قابل مشاهده است، و به‌رغم مخدوش‌شدن حریمیت در بسیاری از ابعاد آن و عدم تأمین کامل شاخصه‌ها به دلیل تحولات کالبدی جدید در بافت قدیمی، همچنان محله عزب دفتریلر تا حدودی برخی شاخصه‌های حریمیت را دارا بوده و سلسله‌مراتب و عرصه‌بندی فضایی را به طور کامل نقض نکرده است، از طرفی با وجود تغییرات اساسی در ساختار فضاهای مسکونی عصر حاضر باز هم می‌توان تلاش و دغدغه ساکنان را برای حفظ این مهم؛ متناسب با سبک زندگی معاصر؛ هرچند در ابعاد کمتری مشاهده کرد. با توجه به جمع‌بندی جدول ۷ می‌توان گفت تحولات کالبدی محله عزب دفتریلر بیشترین تأثیر منفی را بر بعد کالبدی حریمیت (۳۶/۳۶٪) داشته، بعد عملکردی حریمیت تا مقدار زیادی (۸۱٪) در این محله تأمین شده است و پس از آن به ترتیب بعد ادراکی، بعد اجتماعی و بعد فرهنگی حریمیت حفظ شده‌اند؛ بنابراین می‌توان چنین استنباط کرد که نتایج حاصل از محاسبه درصد تحقق شاخصه‌های حریمیت در محله عزب دفتریلر به عنوان نمونه کوچکی از محلات تاریخی در شهرهای معاصر، حکایت از اهمیت بیشتر ابعادی دارد که به خواسته‌های فطری انسان و جنبه‌های ادراکی، روانی، فرهنگی و اجتماعی ذات فرد مسلمان که متصل به روح و سرشت آدمی است، مربوط می‌شود. به این مفهوم که حریمیت یک خواسته فرهنگی و مذهبی بوده و در ذات و فطرت وجودی فرد مسلمان ریشه دارد؛ و بر همین اساس انسان امروزی در فضای سکونت و زندگی خود، نیازمند تأمین این اصل در تمامی ابعاد آن و برای یافتن هویت فردی و جمعی نیز نیازمند ابعاد فرهنگی، اجتماعی و ادراکی است.

در انتها، نتایج پژوهش حاضر بر اهمیت توجه به جنبه‌های فرهنگی، اجتماعی و روانی در خلق فضاهای کالبدی و معماری، در طراحی محلات معاصر (مجموعه همسایگی) به عنوان کوچک‌ترین واحد مدنی شهری و نیز فضای سکونتی انسان‌ها (خانه) دلالت داشته و ضرورت

شناخت آن‌ها را روشن می‌کند. محلات امروزی با تمام اجزا و ریز فضاهایشان باید بتوانند بستر زندگی فرهنگی - اجتماعی ساکنان و آرامش ادراکی و روانی آن‌ها را فراهم کنند که این مهم اهمیت شناخت جنبه‌های فطری انسان، نحوه تجلی آنها در سبک زندگی معاصر و نیز توجه به فرهنگ بومی را به عنوان یک ضرورت غیر قابل اجتناب در مرحله طراحی بیان می‌کنند. آنچه مبرهن است، ناکارآمدی و عدم توانمندی مدرنیسم، شیوه‌های ساخت‌وساز نو و نیز سبک بین‌الملل در پاسخ‌گویی به نیازهای فرهنگی و هویتی انسان مسلمان است. باشد که نتایج نظری این پژوهش راهگشای طراحی‌ها و معماری‌های هم‌سو با فرهنگ، مذهب، ارزش‌های فطری و اجتماعی معماری این مرز و بوم، به عنوان نیاز اساسی انسان معاصر شود.

پی‌نوشت

۱. آیه ۲۷ سوره نور: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ - ای کسانی که ایمان آورده‌اید! در خانه‌هایی غیر از خانه خود وارد نشوید تا اجازه بگیرید و بر اهل آن خانه سلام کنید؛ این برای شما بهتر است؛ شاید متذکر شوید!

۲. فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارجِعُوا فَارجِعُوا هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّكُمْ كُنْتُمْ رَسُولًا لِّمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا لِمَنْ شَاءَ اللَّهُ فَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَكُم مِّنَ الْبُيُوتِ لِيخْرُجُوا إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَخْرُجُونَ - و اگر کسی را در آن نیافتید، وارد نشوید تا به شما اجازه داده شود؛ و اگر گفته شد: بازگردید! بازگردید! بازگردید! این برای شما پاکیزه‌تر است؛ و خداوند به آنچه انجام می‌دهید آگاه است!

۳. وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ بُسْتِهِنَّ وَيُحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَائِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّبِيعِينَ غَيْرِ أُولِي الْأَرْبَابَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الْوَالِدِ الَّذِي إِذَا ظَهَرُوا عَلَىٰ غَوْرَتِ الْأُنثَىٰ وَلَمْ يُضِرْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيَعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُمُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ - و به زنان با ایمان بگو چشمهای خود را (از نگاه هوس‌آلود) فروگیرند، و دامان خویش را حفظ کنند و زینت خود را - جز آن مقدار که نمایان است - آشکار ننمایند و (اطراف) روسری‌های خود را بر سینه خود افکنند (تا گردن و سینه با آن پوشانده شود)، و زینت خود را آشکار نسازند مگر برای شوهرانشان، یا پدرانشان، یا پسرانشان، یا پدر شوهرانشان، یا پسرانشان، یا پسران همسرانشان، یا برادرانشان، یا پسران خواهرانشان، یا زنان هم‌کیششان، یا بردگانشان، یا افراد سفیه که تمایلی به زن ندارند، یا کودکانی که از امور جنسی مربوط به زنان آگاه نیستند؛ و هنگام راه رفتن پاهای خود را به زمین نزنند تا زینت پنهانشان دانسته شود (و صدای خلخال که برپا دارند به گوش رسد)؛ و همگی بسوی خدا بازگردید ای مؤمنان، تا رستگار شوید.

۴. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنكُمْ ثَلَاثٌ مَّرَاتٍ مِّن قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِّنَ الظَّهِيرَةِ وَمِن بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَّكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّفُونَ عَلَيْكُمْ بِغَضِّكُمْ عَلَىٰ بَعْضِ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (۵۸) وَإِذَا نَزَلَ الْأَطْفَالُ مِنكُمْ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (۵۹) وَالْفَوَاحِشُ مِنَ النِّسَاءِ أَلْبَسِي لَكُمْ يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (۶۰) - ای کسانی که ایمان آورده‌اید! بردگان شما، و همچنین کودکانتان که به حد بلوغ نرسیده‌اند، در سه وقت باید از شما اجازه بگیرند: پیش از نماز صبح، و نیمروز هنگامی که لباسهای (معمولی) خود را بیرون می‌آورید، و بعد از نماز عشا؛ این سه وقت خصوصی برای شماست؛ اما بعد از این سه وقت، گناهی بر شما و بر آنان نیست (که بدون اذن وارد شوند) و بر گرد یکدیگر بگردید (و با صفا و صمیمیت به یکدیگر خدمت نماید). این گونه خداوند آیات را برای شما بیان می‌کند، و خداوند دانا و حکیم است! (۵۸) و هنگامی که اطفال شما به سن بلوغ رسند باید اجازه بگیرند، همان گونه که اشخاصی که پیش از آنان بودند اجازه می‌گرفتند؛ اینچنین خداوند آیاتش را برای شما بیان می‌کند، و خدا دانا و حکیم است! (۵۹) و زنان از کارافشاده‌ای که امید به ازدواج ندارند، گناهی بر آنان نیست که لباسهای (رویین) خود را بر زمین بگذارند، بشرط اینکه در برابر مردم خودآرایی نکنند؛ و اگر خود را بپوشانند برای آنان بهتر است؛ و خداوند شنوا و داناست. (۶۰)

۵. وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا آفٌ وَلَا تُنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا - و پروردگارت فرمان داده: جز او را نپرستید! و به پدر و مادر نیکی کنید! هرگاه یکی از آن دو، یا هر دوی آنها، نزد تو به سن پیری رسند، کمترین اهانتی به آنها روا مدارا! و بر آنها فریاد مزن! و گفتار لطیف و سنجیده و بزرگووارانه به آنها بگو!

۶. أَنْفِضْ لَهَا جَنَاحَ الذَّلَّةِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ أَرْحَمُهُمَا كَمَا رَبَّيْتَنِي صَغِيرًا - و بالهای تواضع خویش را از محبت و لطف، در برابر آنان فرود آر! و بگو: پروردگار! همان گونه که آنها مرا در کوچکی تربیت کردند، مشمول رحمتشان قرار ده.

۷. إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخْوَابِكُمْ وَأَتُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ - جز این نیست که همه مؤمنان با هم برادرند، پس بین برادرانتان سازش و صلح ایجاد کنید، و از خداوند (اطاعت کرده، از محرماتش) بپرهیزید تا مورد رحمت قرار گیرید.

۸. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَكَأَنَّ تَجَسُّسًا وَكَأَنَّ يَغْتَابُ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيَجِبُ أَخْلَاكُم أَنْ تَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مِثْلًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ - ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از بسیاری از گمانها بپرهیزید، چرا که بعضی از گمانها گناه است؛ و هرگز (در کار دیگران) تجسس نکنید؛ و هیچ یک از شما دیگری را غیبت نکند، آیا کسی از شما دوست دارد که گوشت برادر مرده خود را بخورد؟! (به یقین) همه شما از این امر کراهت دارید؛ تقوای الهی پیشه کنید که خداوند توبه‌پذیر و مهربان است.

۹. آیه ۵۹ سوره احزاب: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكُمْ وَتَبَنِكَ وَتَسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ بَعْضُهُمْ مِنْ جَلَابِيبِهِمْ ذَلِكَ أَذَىٰ أَنْ تُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا - ای پیامبر! به همسران و دخترانت و زنان مؤمنان بگو: روسری‌های بلند خود را بر خویش فروافکنند، این کار برای اینکه شناخته شوند و مورد آزار قرار نگیرند بهتر است؛ (و اگر تاکنون خطا و کوتاهی از آنها سر زده توبه کنند) خداوند همواره آمرزنده رحیم است.

۱۰. يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اتَّقَىٰ وَأَتَىٰ الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ - از تو درباره هلالهای ماه می پرسند، بگو: برای آن است که مردم وقت، کارهای خویش و زمان حج را بشناسند و پسندیده نیست که از پشت خانه هابه آنها داخل شوید، پسندیده آن است که پروا کنید و از درها به خانه‌ها درآید و از خدا بترسید تا رستگار شوید.

منابع

- انصاریان، حسین (۱۳۸۲). *زیبایی‌های اخلاقی*. قم: در عرفان.
- باستانی راد، حسن (۱۳۹۱). کوی (محلّه) در شهرهای ایرانی سده‌های نخستین اسلامی. *مجله پژوهش‌های تاریخی ایران و اسلام*. شماره ۱۰، ۱-۳۰.
- بورکهارت، تیتوس (۱۳۶۹). *هنر مقدس*. ترجمه: جلال ستاری. تهران: انتشارات سروش.
- پوراحمد، احمد (۱۳۹۳). *ساخت فضایی شهر در ایران قبل و بعد از اسلام*. مشهد: ششمین کنفرانس ملی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری با تأکید بر مؤلفه‌های شهر اسلامی.
- پورجعفر، محمدرضا؛ تقوایی، علی‌اکبر (۱۳۸۱). معیارهای بهینه برنامه‌ریزی و طراحی بافت مسکونی شهرها با توجه به ارتباطات متقابل اجتماعی. *مدرس هنر*. شماره ۱، ۱۱-۲۳.
- خدایی، زهرا؛ تقوایی، علی‌اکبر (۱۳۹۰). شخصیت‌شناسی شهر اسلامی؛ با تأکید بر ابعاد کالبدی شهر اسلامی. *مطالعات شهر ایرانی اسلامی*. شماره ۵، ۱۰۳-۱۱۳.
- خمینی، روح‌الله (۱۳۸۵). *صحیفه امام*. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره). جلد ۱۷.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷). *لغت‌نامه فارسی*. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- راپاپورت، آ موس (۱۳۸۸). *انسان‌شناسی مسکن*. ترجمه: خسرو افضلیان. تهران: حرفه هنرمند.
- سلطان زاده، حسین (۱۳۷۶). *تبریز خشتی استوار در معماری ایران*. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- سیفیان، محمد کاظم؛ محمودی، محمد رضا (۱۳۸۶). *محرمیت در معماری سنتی ایران*. هویت شهر. شماره ۱، ۳-۱۴.
- طوفان، سحر (۱۳۹۰). بررسی رابطه مفهوم حریم زنانه با آفرینش فضای ورودی در معماری ایران. *نشریه زن و مطالعات خانواده*. شماره ۱۴، ۱۱۹-۱۴۲.

عباس زادگان، مصطفی؛ قنایز چیان، شراره (۱۳۸۷). بررسی پدیدارشناسانه و چیدمان فضایی قلمروها در محلات و واحدهای مسکونی سنتی - تاریخی ایران، (نمونه موردی شهر یزد). نامه دانشگاه هنر. شماره ۱، ۷۳-۹۲.

علی آبادی، محمد؛ طغراجردی، مجید هاشمی (۱۳۸۹). ضرورت رویکردی نو در تدوین قوانین و مقررات معماری اسلامی (تأملی بر تأثیر قاعده فقهی لاضرر بر مواد مربوط به حریم بصری در قانون مدنی ایران). نشریه انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران. شماره ۱، ۶۷-۷۶.

علیزاده، هوشمند؛ ایران دوست، کیومرث؛ حبیبی، کیومرث؛ بشیر رباطی، محمد (۱۳۹۳). مفهوم حریمیت و فضا در شهرهای دوران اسلامی. پژوهش‌های معماری اسلامی، شماره ۲، ۶۵-۷۸.

عمرانی، بهروز، و حسین اسمعیلی سنگری (۱۳۸۴). بافت تاریخی شهر تبریز. تهران: سمیرا.

عمید، حسن (۱۳۸۵). فرهنگ فارسی عمید. تهران: انتشارات امیرکبیر. چاپ ۳۲.

قزلباش، محمدرضا، و فرهاد ابوالضیاء (۱۳۶۴). القباوی کالبد خانه سنتی یزد. سازمان برنامه و بودجه.

کلاتری خلیل آباد، و نجلا درخشانی (۱۳۹۳). راهبردهای پایداری کالبدی - اجتماعی در محلات تاریخی مطالعه موردی؛ محله عودلاجان تهران. شماره ۱۰، ۳-۱۴.

کی نژاد، محمد علی؛ هاشم پور، پریسا (۱۳۹۱). ارتقای کیفی خانه با عنصر خیرخواهی. فصلنامه مسکن و محیط روستا. شماره ۱۴، ۱۳-۲۸.

گروت، لینرا، و دیوید وانگ (۱۳۸۴). روش‌های تحقیق در معماری. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

مرتضی، هشام (۱۳۸۷). اصول سنتی ساخت‌وساز در اسلام. ترجمه: ابوالفضل مشکینی و کیومرث حبیبی. تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.

مطهری، مرتضی (۱۳۶۷). فلسفه اخلاق. تهران: صدرا.

معماریان، غلامحسین؛ طغراجردی، مجید هاشمی؛ کمالی پور، حسام (۱۳۸۹). تأثیر فرهنگ دینی بر شکل‌گیری خانه: مقایسه تطبیقی خانه در محله مسلمانان، زرتشتیان و یهودیان کرمان. فصلنامه تحقیقات فرهنگی. شماره ۲، ۱-۲۵.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۶۱). تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب السلامی.

منصوری، علمی (۱۳۹۰). حجاب و پوشیدگی در شهرسازی ایرانی - اسلامی، نمونه پژوهش میدانی؛ بافت قدیم شهر شیراز. فصلنامه مسکن و محیط روستا. شماره ۱۳۰، ۳۸-۴۹.

مهندسین مشاور نقش جهان پارس (۱۳۸۶). طرح تفصیلی منطقه تاریخی - فرهنگی تبریز (منطقه ۸ شهرداری). مهندسین مشاور نقش جهان پارس.

مؤمنی، کوروش، و ندا ناصری (۱۳۹۴). بررسی ابزارها و روش‌های ایجاد حریمیت در خانه‌ی زینت الملک شیراز منطبق بر آیات و روایات اسلامی. پژوهش‌های معماری اسلامی. شماره ۹، ۱۸-۳۵.

نسترن، مهین؛ صدری، بهزاد؛ فیض شعار، الناز (۱۳۹۰). مفهوم قلمرو در بافت‌های تاریخی دوران اسلامی نمونه موردی: بافت تاریخی شهر اصفهان. تبریز: اولین همایش ملی معماری و شهرسازی اسلامی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

- نقره کار، عبدالحمید؛ حمزه نژاد، مهدی؛ معین مهر، صدیقه (۱۳۹۲). راهبردهای تقویت تعاملات انسانی در طراحی محیط زندگی از منظر اسلامی (بررسی بافت کهن کرمان در دو مقیاس محله، خانه). *نشریه مطالعات شهری*. شماره ۷، ۳۱-۴۶.
- نقیبی، سید ابوالقاسم (۱۳۸۹). حریم خصوصی در مناسبات و روابط اعضای خانواده. *فقه و حقوق خانواده (ندای صادق)*. شماره ۲۵، ۵-۲۸.
- ولی زاده اوغانی، محمدباقر (۱۳۹۳). اصول و اندیشه‌های اخلاقی در ساختار فضایی خانه‌های سنتی ایران اسلامی نمونه مورد مطالعه محرمیت و حریم خصوصی. *پژوهش هنر*. شماره ۷، ۴۷-۶۰.
- ولی زاده اوغانی، محمدباقر (۱۳۹۱). *مفهوم شناسی معماری معاصر ایران از دیدگاه اخلاقی*. تبریز: اولین همایش ملی اندیشه‌ها و فناوری‌های نو در معماری.
- هاشمی زرج آباد، حسن، و عابد تقوی، و ذبیح‌الله مسعودی (۱۳۹۳). درونگرایی و بازتاب اصل محرمیت در معماری ایرانی-اسلامی، نمونه پژوهش میدانی: خانه‌های تاریخی بیرجند. *مطالعات فرهنگ اجتماعی خراسان*. شماره ۲، ۱۲۳-۱۴۶.

- Abu-Lughod, J. (1983). Contemporary Relevance of Islamic Urban Principles. In *Islamic Architecture and Urbanism*. A. Germen(ed). Dammam, Ging Faisal University: 64-70.
- Alizadeh, H. (2007). *Changes conceptions of women's public space in the Kurdish city*. Elsevier, Cities. 24.
- Altman, I.(1975). *The environment and social behavior*. Brooks/Cole Monterey, CA.
- Bell, P. A., T. Greene, et al. (2005). *Environmental psychology*. Lawrence Erlbaum Assoc Inc. 29.
- Cowan, R. (2005). *The dictionary of urbanism*. Streetwise Press.
- Dictionary, O. E. (2009). *OED Online*. Oxford University Press. University of Texas Libraries.
- Gordon, S. (2004). *Privacy: A Study of Attitudes and Behaviors in US, UK and EU Information Security Professionals*. Symantec White Paper.
- Hutchison, R. (2010). *Encyclopedia of urban studies*. Loss Angels, London, SAGE Publications, Inc.
- Madanipour, A. (1998). *Tehran: the making of a metropolis*. Chichester, England, John Wiley.
- Memarian, G. and F. E. Brown. (2003). *Climate Culture and Religion: aspects of the traditional courtyard house in Iran*. *Architecture and Planning Research* 20 (3).
- Merriam-Webster, I. (2009). *Merriam-webster online dictionary*. Springfield
- Monteguín, F.-A. d. (1983). *The Essence of Urban Existence in the World of Islam*. In *Islamic Architecture and Urbanism*. A. Germen(ed). Dammam, Ging Faisal University: 43-63.
- Newell, P. B. (1998). A cross-cultural comparison of privacy definitions and functions: A systems approach. *Journal of Environmental Psychology*.
- Schoeman, F. D. (1984). *Philosophical dimensions of privacy: An anthology*. Cambridge Univ Pr
- Stewart, D. J. (2001). *Middle East Urban Studies: identity and meaning*. *Urban Geography* 22(2): 175-181.
- Yin, Robert, k. (1994). *Case study research: Design & Methods*, 2nd ed. Calif: Sage publications.